

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ
РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ГРОМАД

СЕЛО СУРАЖ ШУМСЬКОЇ ОТГ

2020

Аналіз підготовлений групою науковців під керівництвом проф. Олени Бородіної, завідувача відділу економіки і політики аграрних перетворень ДУ «Інститут економіки та прогнозування НАНУ» у співпраці з Громадською спілкою «Українська мережа сільського розвитку».

Редактор — Ганна Заворотна

Дизайн і макетування — Олена Марчишина

Соціально-економічний аналіз ОТГ здійснювався у період серпень-вересень 2020 року та може не містити інформацію про зміни в складі об'єднаної територіальної громади, що виникли після місцевих виборів 2020 року.

Центр екологічних ініціатив «Екодія» висловлює щирі подяку

експертам Громадської спілки «Українська мережа сільського розвитку» та представникам Бужанської, Витвицької, Вовковинецької, Лосинівської, Новослобідської та Шумської об'єднаних територіальних громад, які долучилися до розробки соціально-економічних аналізів та брали участь в їх обговоренні.

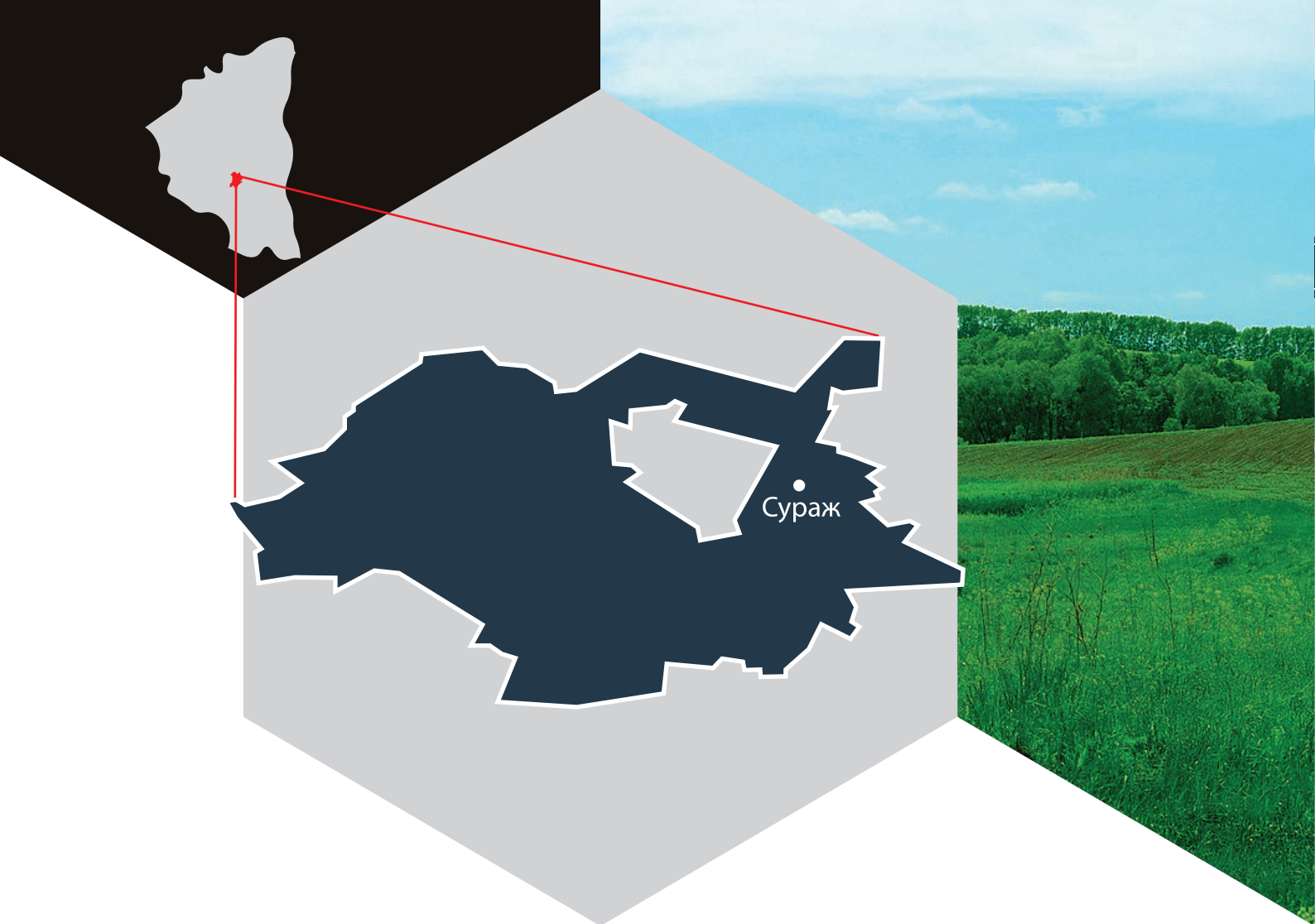
This document has been produced in the framework of project Sustainable Perspectives for Rural Areas in RU and UA in cooperation with DRA, with the finance contribution by the German Federal Foreign Office and the Protestant Agency for Diakonia and Development 'Bread for the World'. The views expressed in this document are those of the authors and do not necessarily reflect the official policy or position of the donors of the project.

Документ підготовано в рамках проєкту «Перспективи сталого розвитку для сільських територій» у співпраці з ДРА та за фінансової підтримки Міністерства закордонних справ Федеративної Республіки Німеччини та Міжнародної протестантської агенції служби розвитку протестантської Діаконії «Хліб для Світу». Погляди, наведені в цьому документі, є позицією авторів і не обов'язково мають трактуватися як офіційна думка донорів.

ЗМІСТ

04	Соціально-економічний аналіз
04	Розташування
11	Природні ресурси
16	Клімат
19	Демографія
26	Сільське господарство і сільські території
28	Структура місцевої економіки
20	Структура бюджету і джерела доходів
33	Рекомендації

Шумська міська ОТГ — утворена 24 липня 2015 р. Налічує 36 населених пунктів, у іт. ч., місто Шумськ — адміністративний центр громади

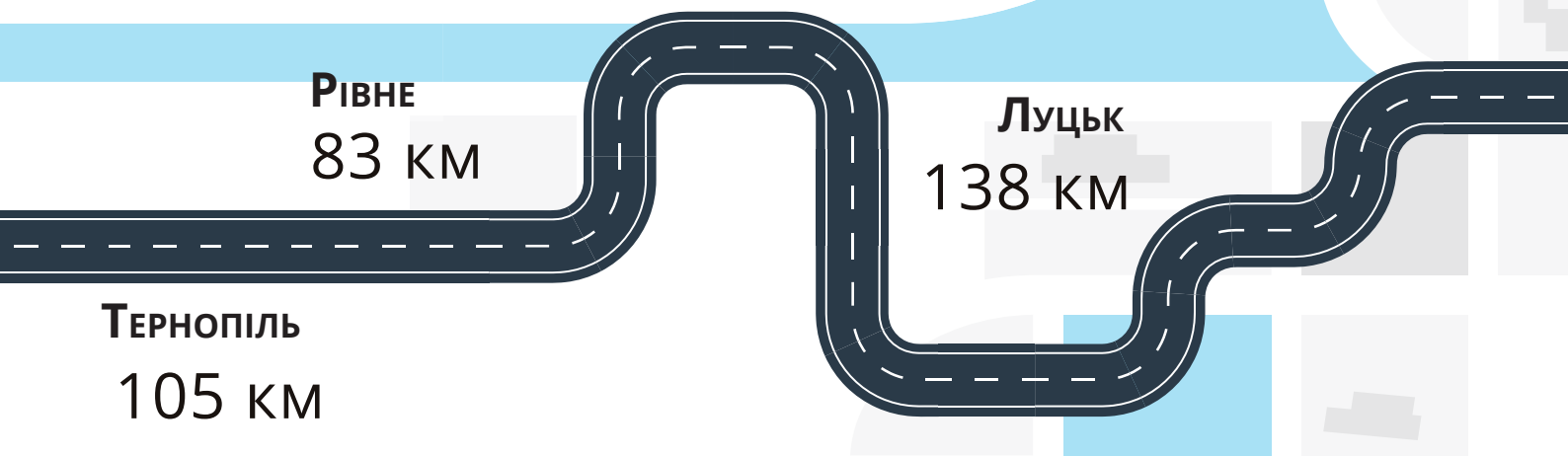
РОЗТАШУВАННЯ

Відстань до обласного центру м. Тернопіль — 105 км.

- Чисельність населення громади: 21104 особи
- Міське населення: 5457 (26% всього населення громади)
- Сільське населення: 15647
- Кількість дворів: майже 6 тис.
- Площа об'єднаної територіальної громади: 499,5 км²
- Щільність населення: 42,25 особи/км² (для порівняння у Тернопільській області — 75,1 особи/км²)
- КОАТУУ: 125810100

Відповідно розпорядження КМУ «Про визначення адміністративних центрів та затвердження територій територіальних громад Тернопільської області» № 724-р від 12 червня 2020 р. до Шумської ОТГ буде приєднано ще 8 сільських населених пунктів (+5074 осіб населення; +105 км² території громади). «Біла пляма» на карті ОТГ — це територія Васьковецької сільради, яка у т. ч. буде приєднана до Шумської ОТГ вже 2020 р.

Село Сураж є центром сільської ради (старостинського округу) Шумської ОТГ.

- Відстань до центру ОТГ (м. Шумськ) — 8 км, до найближчої залізничної станції Лепесівка (м. Ямпіль Хмельницької області) — 35 км.
- Чисельність населення: 1335 осіб.
- Кількість дворів: 394
- Площа села: 37,14 км²
- Щільність населення: 35,95 особи/км²
- КОАТУУ: 6125887801

До Суразького старостинського округу належить також село Ходаки.

- Відстань до центру ОТГ — 11 км, до с. Сураж — 3 км
- Чисельність населення: 423 особи.
- Кількість дворів: 120
- Площа: 4,75 км²
- Щільність населення: 89,05 особи/км²
- КОАТУУ: 6125887803

Шумська ОТГ розташована у Північно-Східній частині Тернопільської області у зоні Подільської Височини та Малого Полісся. Територія громади межує на Півночі зі Здолбунівським районом Рівненської області, на Сході (с. Сураж, с. Ходаки) — з Білогірським районом Хмельницької області, на Півдні — з населеними пунктами Шумського району, на Заході — із Кременецьким районом Тернопільської області.

Протяжність мережі загального користування автодоріг Шумської ОТГ — 280,5 км, із них із твердим покриттям — 115,5 км (41,2%).

Вигідною особливістю територіального розташування громади є рівновіддаленість її адміністративного центру — м. Шумськ (а також с. Сураж і с. Ходаки), — від двох обласних центрів — Тернополя (Сураж-Тернопіль — 108 км) і Рівного (Сураж-Рівне — 83 км). Відстань від с. Сураж до сусідніх обласних центрів: Луцьку — 138 км, Хмельницького — 148 км, також до інших, цікавих у плані транспортної логістики, населених пунктів: Острогу (Рівненська обл.) — 36 км, Нетішину (Хмельницька АЕС) — 47 км, Шепетівки (Хмельницька обл.) — 84 км.

Територією сіл Сураж і Ходаки проходить дороги:

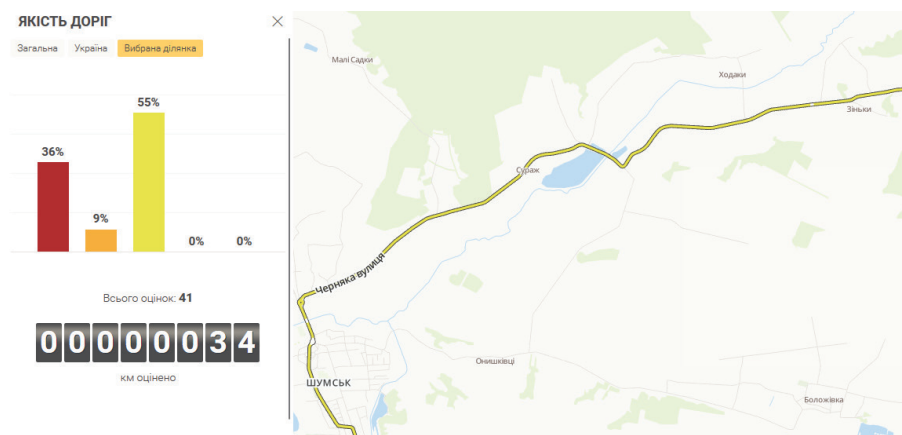

державного значення: Р-26 Остріг-Кременець-Почаїв-Радивилів (загальна довжина — 72,6 км, із них основна (проїзна) частина автошляху має ширину 6–9 м, загальна ширина — 10–12 м, покриття — асфальт);

місцевого значення: С201741 Остріг-Радивилів-Ходаки (1 км); С201724 Сураж-Онишківці (3,6 км).

Якість дорожнього покриття не висока: за 5-бальною шкалою на «3-» — «терпимо» за даними ресурсу NAVIZOR¹

Рис. 1. Якість дорожнього покриття на території Шумської ОТГ у напрямі сіл Сураж і Ходаки

Станом на 14 травня 2020 р. на 43,1 км автошляху Р-26 виявлено 450 м² ямковості, відремонтовано з яких — 220 м² за даними Служби автомобільних доріг у Тернопільській області².

Шумська громада досить велика. Адміністративний центр (м. Шумськ) розташований на Північному Сході території, що має негативний вплив на інтегрованість громади — відстань до найбільш віддалених сіл від Шумська наближається до 30 км: до Антонівців — 27 км, Стіжка — 26 км, Переморівки — 20 км. При переважно поганому стані доріг ці відстані є значними та часозатратними: так, часова доступність до Суража та Ходак складає 10–15 хв автотранспортом, тоді як, наприклад, до Антонівців, Стіжка чи Переморівки — майже 1 год (рис. 2).

¹ <http://navizor.com/?lang=uk#map/11/50.2169/26.2642>

² https://te.ukravtodor.gov.ua/press/news/informatsiia_pro_likvidatsiiu_yamkovosti_na_14_05_2020_roku.html

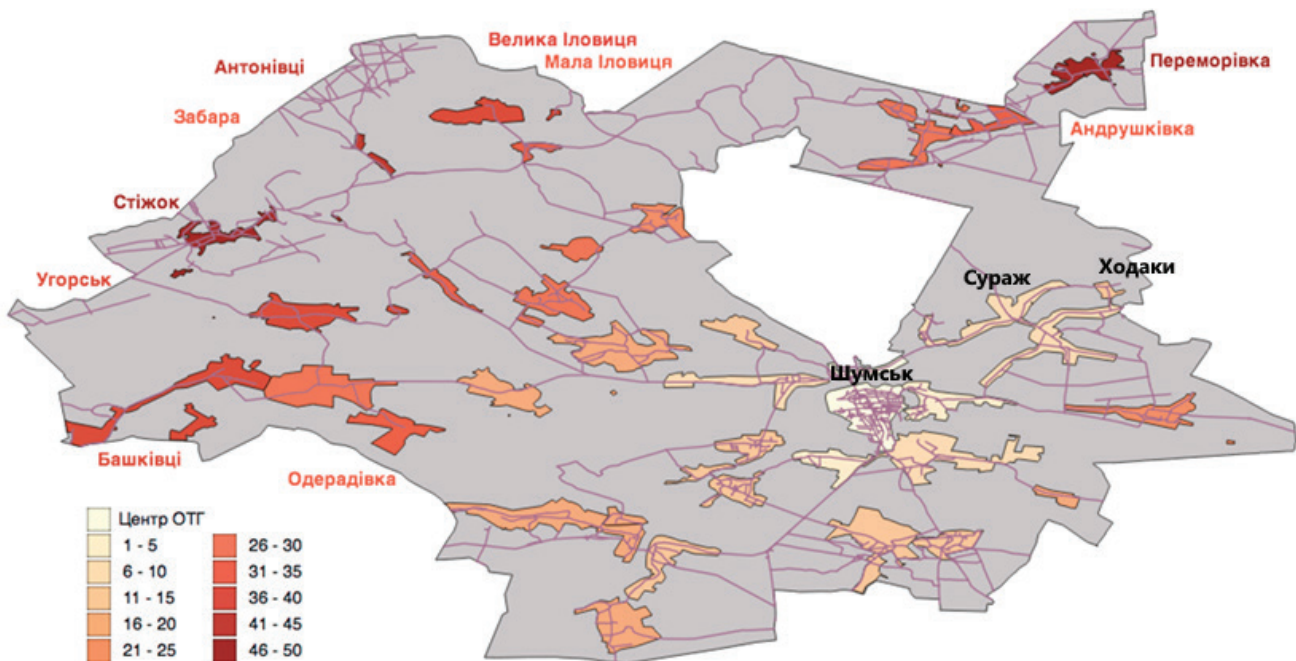

Рис.2. Часова доступність населених пунктів від центру Шумської ОТГ (у хвилиналих)

Соціальна інфраструктура Шумської ОТГ

22 ЗАГАЛЬНООСВІТНІ ШКОЛИ

3 ДОШКІЛЬНІ ЗАКЛАДИ

3 ЗАКЛАДИ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

1 ЗАКЛАД ДОПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ
Державний навчальний заклад «Шумське професійно-технічне училище»¹

1 ПІДРОЗДІЛ ДСНС УКРАЇНИ

1 ПОЖЕЖНА СТАНЦІЯ

1 ПОЛІЦЕЙСЬКИЙ ВІДДІЛ

36 ЗАКЛАДІВ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

3 ЗАКЛАДИ МЕДИКО-СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ

20 БІБЛІОТЕК

1 СТАДІОН

1 ТРЕНАЖЕРНИЙ ЗАЛ

28 СПОРТИВНИХ МАЙДАНЧИКІВ

38 ДИТЯЧИХ МАЙДАНЧИКІВ

Суразький навчально-виховний комплекс «Загальноосвітній навчальний заклад I–III ступенів — дошкільний навчальний заклад», побудований 1963 р. на 300 дітей. Наразі там навчається 195 учнів (заповненість закладу — 65%)

1 БУДИНОК КУЛЬТУРИ
місткістю на 400 осіб (с. Сураж)

1 КЛУБ
на 80 осіб (с. Ходаки)

відділення зв'язку, «Нової пошти», заклади торгівлі, 2 бібліотеки

ДИТЯЧИЙ БУДИНОК СІМЕЙНОГО ТИПУ (8 ДІТЕЙ)

СУРАЗЬКИЙ ФАП
(1988 року) на 1401 людей

ХОДАКІВСЬКИЙ ФАП
(1936 року) на 417 людей

На території Суразької сільради

Мережа зв'язку, наявність та якість доступу до Інтернет в ОТГ забезпечується ПАТ «Укртелеком», Інтертелеком, а також операторами мобільного зв'язку.

Водопостачання на 85 % централізоване, 96 % домогосподарств підключені до комунального водопостачання, 66 % до газопостачання, 15 % - до каналізації. Опалення з 2017 р. на 100 % індивідуальне в приватних домогосподарствах.

Фінансова інфраструктура на території Шумської ОТГ представлена відділеннями банків АТ «Ощадбанк», АТ Райффайзен Банк «Аваль», ПАТ КБ «ПриватБанк».

Заходи, спрямовані на підвищення енергоефективності у Шумській ОТГ

За час існування Шумської ОТГ (1996–2020 рр.) проведено реконструкцію та ремонт покрівель закладів освіти (Шумська ЗОШ № 1, Шумський НВК-гімназія, Биковецький, Кордишівський, Обицький навчально-виховні комплекси, Рохманівська ЗОШ I-II ст.), здійснено ремонт із заміною вікон на енергоефективні (Тілявський, Шумбарський, Залісцівський, Андрушівський, Угорський, Кордишівський навчально-виховні комплекси), проведено реконструкцію системи опалення із влаштуванням котельні (Угорський, Тілявський навчально-виховні комплекси), ремонту даху котельні (Биковецький НВК), утеплення фасаду (Шумська ЗОШ № 1).

На території Суразької сільради проведено реконструкцію газової котельні з добудовою для встановлення альтернативного твердопаливного котла для Суразького НВК, загальною кошторисною вартістю проєкту 856,06 тис. грн. за рахунок субвенції з державного бюджету на здійснення заходів соціально-економічного розвитку регіону.

Історичні передумови розвитку Суража та прилеглих територій

**Руїни каплички
социніанів²**

**Кам'яна церква
Різдва Пресвятої
Богородиці, 1730 р.**

**Залишки водяного
млину, поч. ХХ ст.**

- На території сучасної Суразької сільради були давньоруські поселення (городище, знищене Ордою під проводом хана Батия 1241 року). Ще тут проживали кримські греки — «сурожці». Перша писемна згадка про Сураж — 1390 рік. У давнину Сураж був містом. Одна з сільських вулиць досі носить назву «Місто». Найбільшого розквіту поселення набуло у середині XVII ст., як один із Волинських центрів торгівлі деревиною.
- У давньому Суражі був свій замок, який не зберігся до наших днів. Місцеві мешканці зазначають, що, можливо, залишилися підземні ходи, в яких заховані золоті скарби.
- Давні місцеві ремесла: гончарство (досі під час польових робіт викопують глиняні черепки).
- Видатним вихідцем села є Василь Суразький (справжнє прізвище Малюшицький; (с. XVI-поч.XVII ст.) — український полеміст, учитель Івана Вишенського. Працював (1575–1581) у резиденції князя Костянтина Острозького у місті Острог, де з Герасимом Смотрицьким редагував Острозьку Біблію (1581), переклав її українською мовою. Від 1583 року — староста Суражу, сприяв розбудові Острозької академії, до якої належали Суразькі маєтності.
- На поч. ХХ ст. на території села був водяний млин.
- За радянських часів у с. Сураж була центральна садиба колгоспу.

У давнину Сураж був містом. Одна з сільських вулиць досі носить назву «Місто». Найбільшого розквіту поселення набуло у середині XVII ст., як один із Волинських центрів торгівлі деревиною

ПРИРОДНІ РЕСУРСИ

Природо-ресурсний потенціал об'єднаних територіальних громад дає можливість для підвищення рівня фінансової спроможності місцевих бюджетів і розвитку відповідних територій. Шумська міська ОТГ володіє достатніми природними ресурсами для забезпечення соціально-економічного розвитку громади.

Загальна площа господарської території Шумської міської ОТГ складає 49947,7 га. Розташування ОТГ на межі двох природних зон — Лісостепу та Малеого Полісся зумовлює розмаїтість ґрунтів, яких на території Шумщини нараховується кілька десятків типів, серед яких чорноземи опідзолені, чорноземи малогумусні, торфовища, темно-, ясно-сірі та сірі опідзолені, дерново-підзолисті, лучні, болотні ґрунти. Такий ґрунтовий покрив має кислу реакцію, розвивається в умовах промивного режиму та періодичного перезволоження (рис. 3). На території Суразької сільради у долині річки Вілія поширені лучно-болотні, дерново-шаруваті ґрунти. Вони схильні до ерозії, тому при сільськогосподарському використанні необхідно застосовувати особливу/ безвідвальну обробку ґрунту.

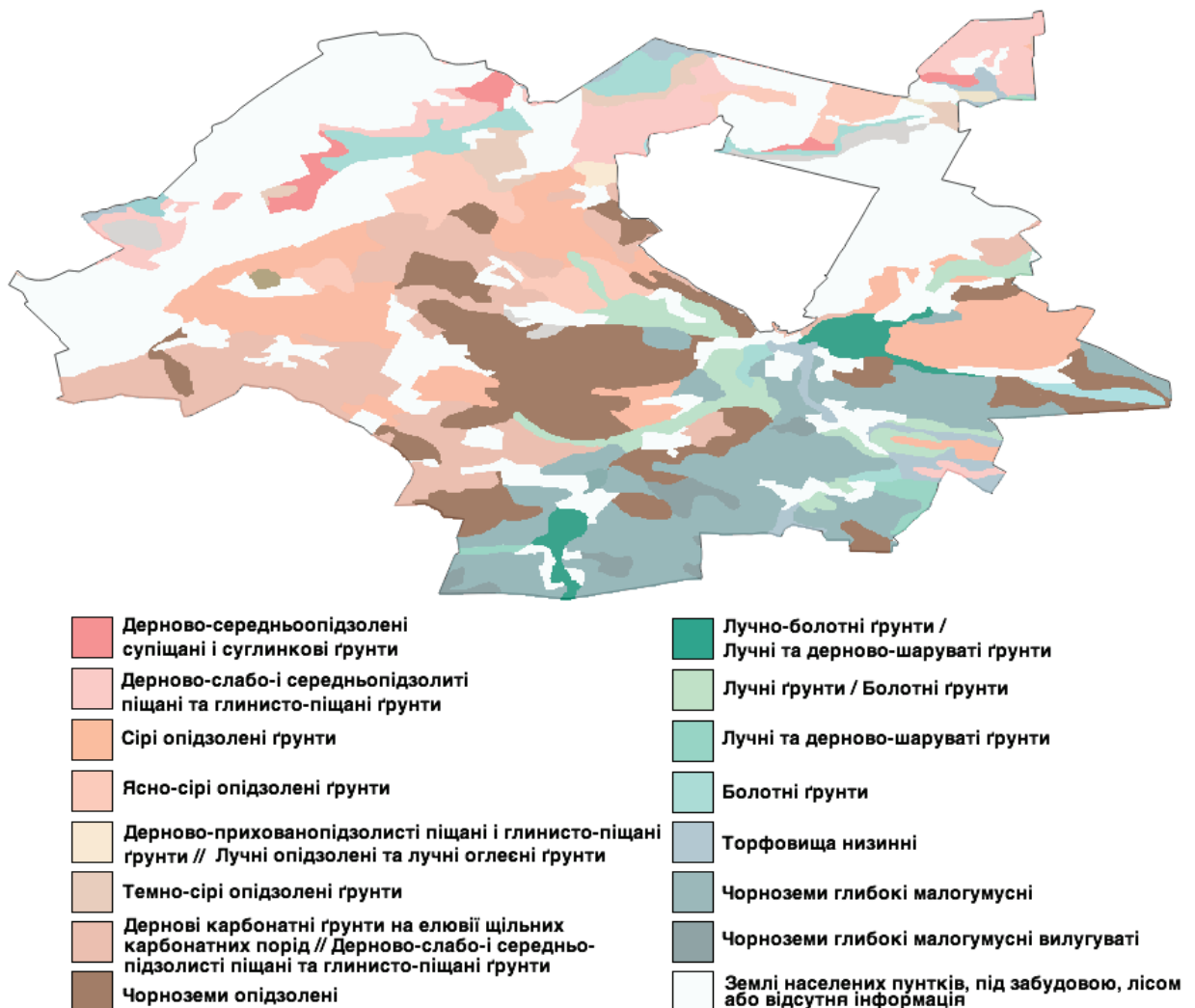

Рис. 3. Ґрунтовий покрив території Шумської ОТГ

Така розмаїтість ґрунтів, разом із сприятливими природньо-кліматичними умовами, створює передумови для розвитку багатогалузевого господарювання. Територія Півдня ОТГ з її чорноземами придатна для масштабного вирощування зернових культур, цукрового буряка, технічних культур, зокрема, — ріпаку. Сірі ґрунти більш придатні для картоплярства, вирощування городини, садівництва. Заплавні луки річок і лісові галявини з їх добірними травами забезпечують добру кормову базу для розвитку тваринництва. Впродовж останніх років помітне зростання інтересу до садівництва, для розвитку якого є сприятливі природничо-кліматичні умови. Особливо кислі ґрунти Суражчини підходять для вирощування популярної лохини.

У структурі земельного фонду переважають землі сільськогосподарського призначення (60,7%). Більше третини території — землі лісогосподарського призначення (34,3%) (рис. 4).

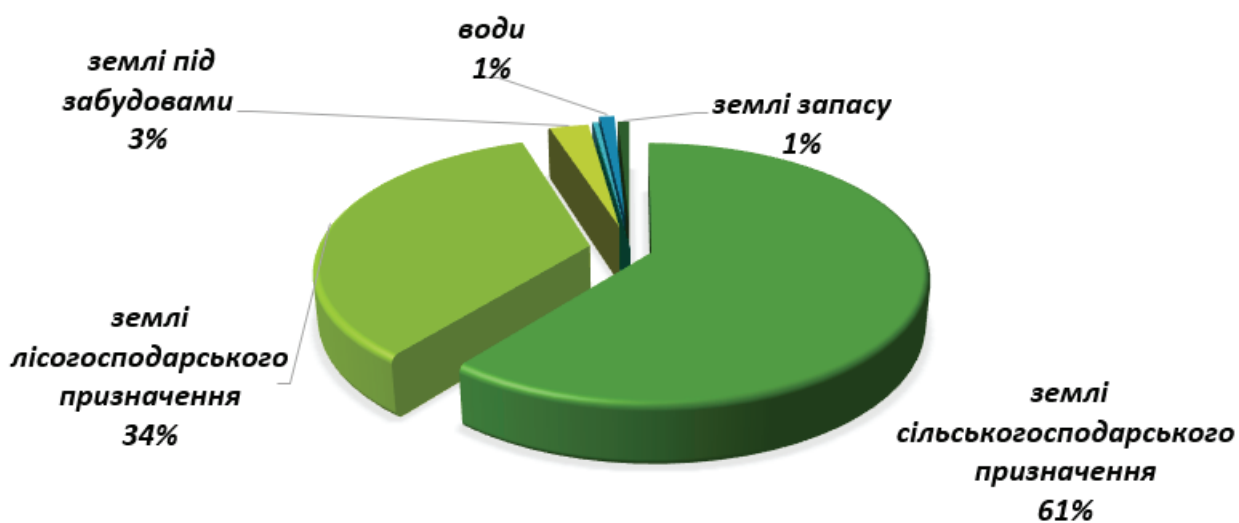
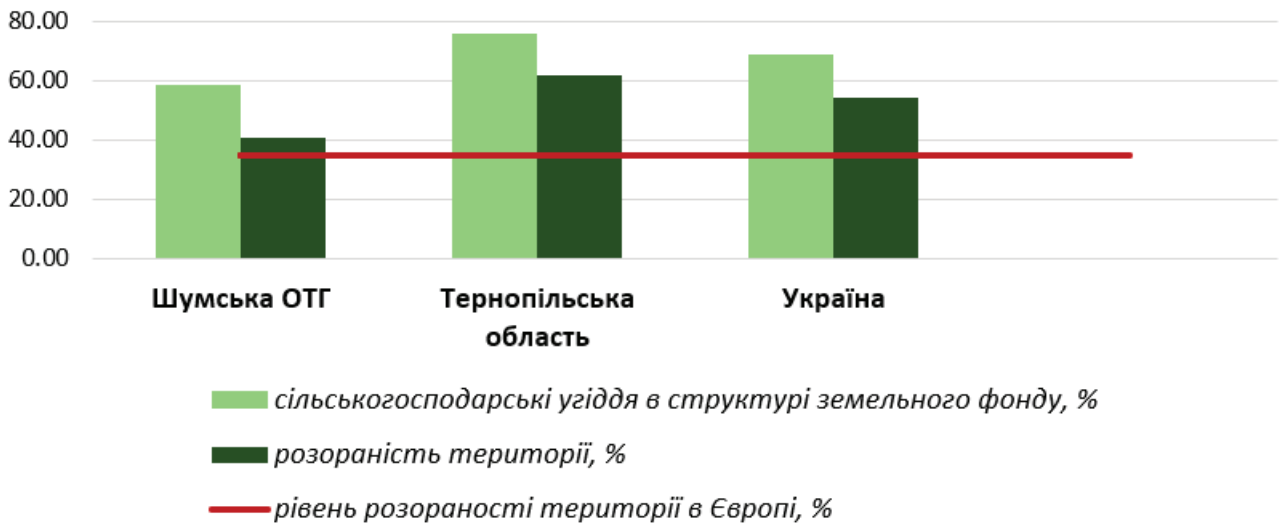

Рис. 4. Структура земельного фонду Шумської ОТГ

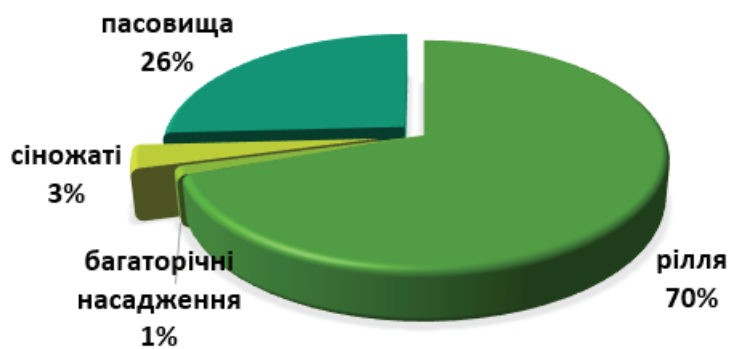
У землекористуванні Шумської ОТГ сільськогосподарські угіддя складають 58,3% території громади (у Тернопільській області цей показник становить 75,8%, в Україні — 68,7%). Рівень розораності території у громаді (40,6%) теж є більш низьким за середньо обласний (61,8%) і середньо український (54%), однак перевищує європейський показник (35%) (рис. 5). Більше половини земель громади перебувають у державній і комунальній власності (56%), у приватній власності — 44%.

Рис. 5. Порівняльна характеристика землекористування у Шумській ОТГ, Тернопільській області, Україні й Європі

У сільськогосподарському землекористуванні Шумської ОТГ 70% аграрних земель перебувають в активній обробці, а більше чверті (майже третина) використовуються під пасовища та сіножаті, що створює сприятливі передумови для розвитку тваринництва у громаді (рис. 6).

Рис.6. Структура сільськогосподарських угідь в Шумській ОТГ

Територія Шумської ОТГ одна з найбільш залісених в області (34%) із природоохоронними заказниками. Шумська зелена зона належить до одного з п'яти рекреаційних районів Тернопільської області — Кременецького.

Між селами Сураж, Ходаки, Васьківці й Андрушівка Шумського району знаходиться лісовий заказник загальнодержавного значення Суразька дача, який належить до Смарагдової мережі природо-заповідного фонду. Тут же розташовано Суразький дендрологічний парк, росте біологічна пам'ятка «Суразький дуб». Земельна ділянка під заказником перебуває у користуванні державного підприємства «Кременецьке лісове господарство». На території заказника розташовані масиви зі штучно виведених видів лісових дерев: дубів, ясенів, ялинкових насаджень, які перебувають під охороною держави.

Шумська ОТГ має поклади корисних копалин: крейда, кварцові піски, бетонітові глини, торф (рис. 7).

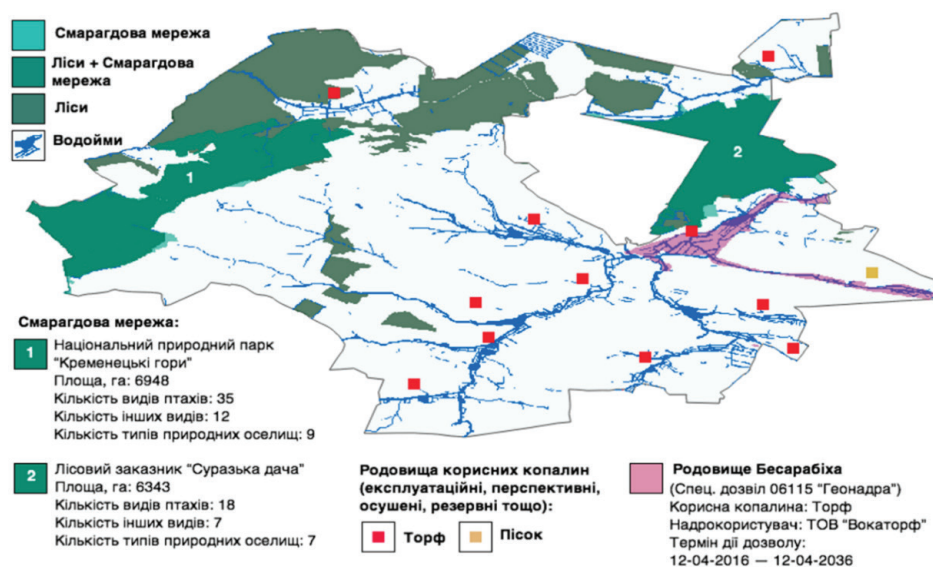

Рис.7. Природо-ресурсний потенціал Шумської ОТГ

- 01** Суразьке родовище глин — світло-сірі, чорні та темно-сірі глини товщею 3,5–6,1 м. Запаси: 99,8 тис. м³. Глибина залягання: 3–7 м. Знаходиться за 1,2 км. на Північний Схід від с. Сураж.
- 02** Суразьке родовище пісків — кварцеві сірі тонкозернисті піски сарматського віку, видимою товщею 4,5 м. Запаси: 110 тис. м³. Глибина залягання: до 0,8 м. Знаходиться на Східній околиці с. Сураж.
- 03** Шумське родовище суглинку (Ділянка Сураж) знаходиться поблизу с. Сураж.
- 04** Родовище торфу Бесарабіха. Запаси: 6597 тис. т. Торф, придатний для добрива. Передано ТОВ «Вокаторф» (місце реєстрації — м. Тернопіль) до 2036 р.

На даний час ТОВ «Вокаторф» і ТОВ «Дюшанея» займаються видобуванням торфу на території Суразької сільської ради. Інші родовища не розробляються, оскільки за висновками спеціалістів є нерентабельними, запаси — незначними, а сама розробка завдасть значної шкоди довкіллю.

Села Сураж і Ходаки розташовані на берегах річки Вілія (ліва притока Горині, басейн Прип'яті, стік Дніпра). Значна частина території належить до прибережної захисної смуги. Стан основних показників використання земельних ресурсів в її басейні оцінюється як добрий, крім змиву ґрунту — він незадовільний.

Вода у річці Вілія вважається забрудненою. Головним забруднювачем є КП «Шумськ-комунсервіс» — об'єми скидання стоків — більше 41,2 тис. куб.м, у т.ч., речовин-забруднювачів — 55,98 т (2017 р.)³

Забруднення водних об'єктів — джерел питного водопостачання спричиняє погіршення якості питної води та створює серйозну небезпеку для здоров'я населення. У березні 2016 р. у м. Шумськ було введено до експлуатації очисні споруди (реконструйовані). Загальна вартість проєкту — 1346,195 тис. грн, із них 90% — за кошти ДФРР, 10% — співфінансування з бюджету ОТГ.

На території села Сураж є 3 ставки: найбільший (34,3 га) перебуває у державній власності з цільовим призначенням — для ведення товарного сільськогосподарського виробництва; другий (2,3 га) — у комунальній власності з цільовим призначенням — для рибогосподарських потреб; про третій даних у кадастрі немає.

Питну воду жителі Шумської ОТГ отримують із артезіанських свердловин достатньої якості, яка відповідає ДСТУ «Вода питна». Станом на 1 січня 2019 року водою з різних джерел питного водопостачання (централізованих і колективних) користувалося 85% мешканців громади. Протяжність водогонних мереж становить 284,2 км., з яких 187,1 км (65,8%) перебувають у передаварійному стані, — втрати у системах водопостачання сягають 30–40%, — що зумовлює необхідність проведення ремонту.

Враховуючи важливість питання забезпечення населення громади якісною питною водою рішенням сесії Шумської міської ради від 27 березня 2019 р. затверджено Програму «Питна вода Шумської ОТГ на 2019–2022 роки», на реалізацію якої передбачено 18350 тис. грн (у т.ч., за рахунок коштів державного бюджету — 69,9%, коштів місцевого бюджету — 19,1%, обласного бюджету — 0,2%, інших джерел — 10,7%).

³ http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Mivg_2017_106_10.pdf

КЛІМАТ

Географічне розташування Шумської ОТГ сприяє формуванню на її території помірно-континентального клімату, з неспекотним літом, м'якою зимою та достатньою кількістю опадів. Середня температура повітря липня становить +17 °С, а середня температура січня –7,5 °С. Максимальна температура влітку досягає +37 °С, мінімальна взимку –32,1 °С. Середня температура теплого періоду (квітень-вересень) становить +13,5 °С, холодного (жовтень-березень) — 0,4 °С.

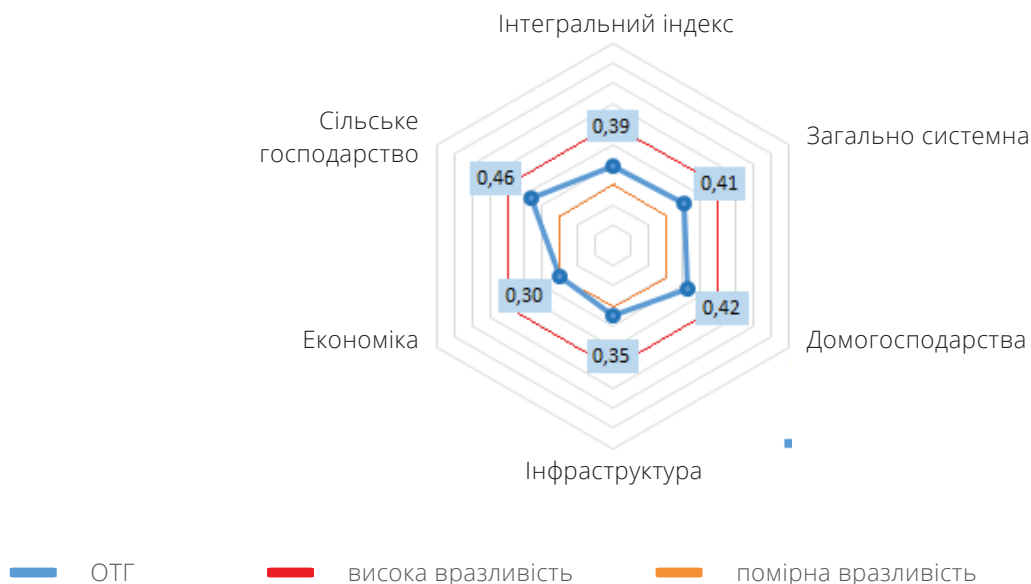
Згідно прогнозів провідних міжнародних наукових центрів із дослідження клімату, протягом цього сторіччя температура підвищиться на 2–5 °С. Середньорічна температура у регіоні підвищиться на 0,4 °С порівняно з 1991–2010 рр. При цьому найбільш високе зростання температури прогнозується у вересні та грудні (+0,8 °С). Період травень-листопад стане більш теплим у середньому на 0,5 °С.

Кількість опадів взимку зменшилася, навесні та влітку змінилася несуттєво, а восени зросла. Більш частими стали випадки, коли половина або місячна норма опадів випадає за кілька годин. Річна сума опадів за даними метеостанцій Тернопільської області коливалась у межах 544–832 мм, що становить 89–122% річної кліматичної норми.

До 2030 р. очікується збільшення середньорічних сум опадів у регіоні до 10% порівняно з періодом 1991–2010 рр. Найбільш високе зростання опадів припадатиме на зимові (+12...+25%) і весняні (+10...+18%) місяці. Натомість у період із серпня до жовтня можливе скорочення кількості опадів до 5%.

Рис.8. Оцінка вразливості соціо-економічних систем Шумської ОТГ до зміни клімату

Серед наслідків зміни клімату на території Шумської ОТГ відзначається подальше підвищення температури повітря; зміщення кліматичних сезонів зі збільшенням кількості днів із температурою повітря вище 0 °С; збільшення кількості екстремальних погодних умов (аномальна спека, тепловий стрес, повені та підтоплення), поява нових інвазивних видів рослин і тварин (шкідників і алергенів).

Достатнє зволоження, сприятливий температурний режим і ґрунтовий покрив створюють на всій території Шумської ОТГ у цілому сприятливі умови для вирощування сільськогосподарських культур лісостепової зони, зокрема, пшениці, ячменю, жита, вівса, цукрових буряків, картоплі, овочевих і кормових культур і, враховуючи зміну клімату, — плодкових і ягідних культур.

Тут формуються передумови для нарощення інтенсивності виробництва пшениці та кукурудзи, зокрема, за рахунок більш ранніх термінів сівби цих культур і збільшення площ вирощування. Теплозабезпечення вегетаційного періоду буде достатнім для визрівання середньопізніх і навіть пізньостиглих гібридів кукурудзи, потенційна врожайність яких більш висока, ніж ранніх і середньоранніх сортів, на 30–50%. Це стосується також і теплолюбних сортів плодкових і плодово-ягідних, а також овочевих культур: баклажанів, солодкого перцю та томатів.

Теплий період року стає більш посушливим, а холодний — більш вологим; Північно-Західні регіони стають краще волого забезпеченими, що може позитивно відобразитися на врожайності сільськогосподарських культур. Разом із тим збільшуються ризики для озимих культур внаслідок перепаду температур і можливого створення кірки на поверхні ґрунту.

Дії кліматичних чинників в умовах глобальної зміни клімату на території Шумської ОТГ проявляються не так гостро, що дозволяє соціо-економічній системі використати переваги (підвищення теплового забезпечення) й адаптуватися до можливих негативних впливів.

Найбільш високий рівень вразливості до зміни клімату виявлено для сільського господарства (0,46) і домогосподарств (0,42), що відповідає середньому рівню вразливості. Високий рівень

чутливості у сфері сільського господарства виявлено за індикатором «поява нових шкідників та хвороб». Відповідно, основні інструменти для зниження вразливості мають обов'язково включати набір протиепізоотичних заходів.

Для сільського господарства та домогосподарств дуже високий рівень вразливості простежується за індикатором підвищення проявів посухи у літній період. Зменшення кількості опадів вплине на подальше зниження рівня ґрунтових вод, що негативно відобразиться на доступності водних ресурсів із традиційних джерел (поверхневих джерел) і підвищуватиме попит на використання глибоководних джерел води.

За даними Укргідрометцентру на більшій частині території України вже влітку 2020 р. відчутним є дефіцит опадів, — сумарна їх кількість за червень-серпень не перевищила 30–50% норми у центральних, Східних і Південних областях. У той самий час запаси продуктивної вологи в орному шарі ґрунту Західних областей, у т. ч., на території Шумської ОТГ — задовільні⁴.

Ефективними заходами для зниження негативних наслідків посухи можуть бути: по-перше, впровадження технологій обробки ґрунту, що зберігають вологу; по-друге, збереження та використання дощової води для побутових і аграрних цілей у домогосподарствах.

Зумовлене зміною клімату підвищення температури у вересні у Західних областях може сприяти подовженню туристичного сезону, а також подовженню вегетаційного періоду.

Таким чином, територія Шумської ОТГ зазнає певного негативного впливу від кліматичної зміни у вигляді нарощення інтенсивності ураганів, повеней, появи надзвичайно спекотних днів, тривалих бездощових періодів, у цілому ж сільське господарство може навіть наростити виробництво та розпочати вирощування нових теплолюбних сортів рослин. Це буде означати, що сільське господарство у Північних і Західних регіонах України набуває додаткових стимулів для розвитку й інвестування, сприяючи подальшому розвитку цієї галузі.

⁴ https://meteo.gov.ua/ua/33345/agrometeorology/agro_current_conditions/

ДЕМОГРАФІЯ

Сучасна демографічна ситуація у Шумській міській ОТГ склалася під впливом історичного розвитку території, природного та механічного руху населення. Станом на 1 січня 2020 р. у громаді проживало 21104 особи. Рівень урбанізованості території — 26%.

Село Сураж є найбільшим селом Шумської ОТГ за чисельністю населення. Частка його мешканців серед усіх мешканців ОТГ — 6,3%, а серед сільського населення ОТГ — 8,5%.

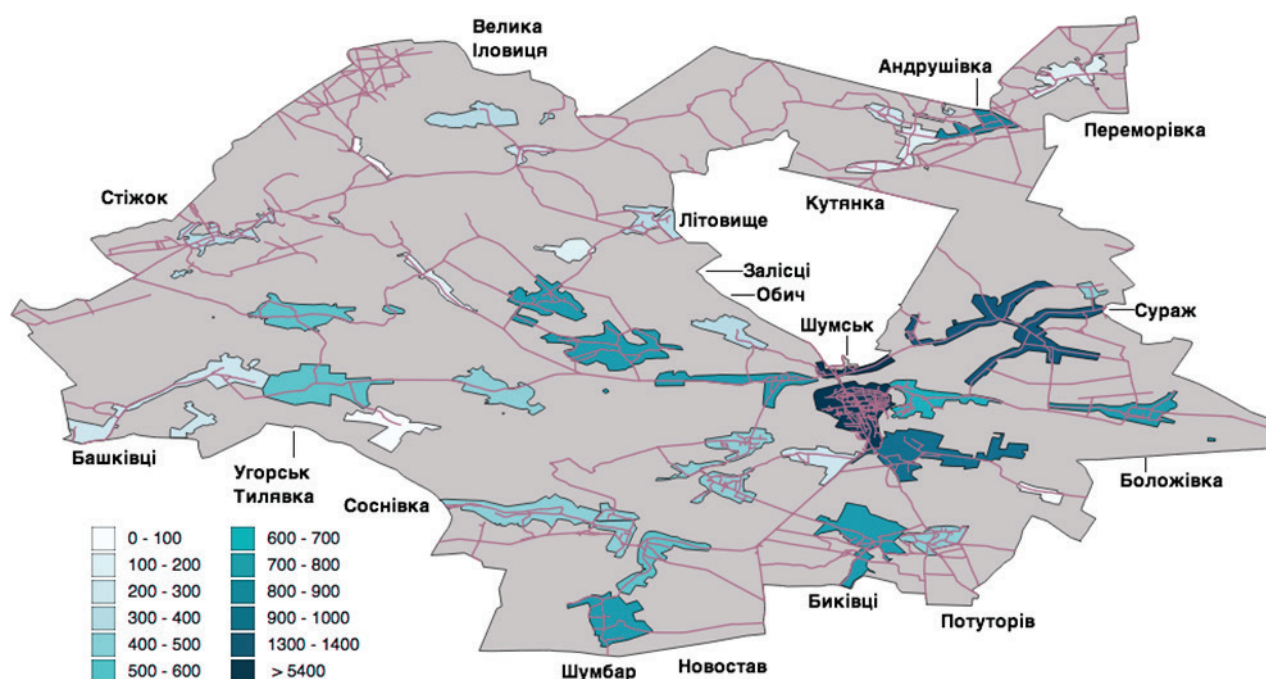
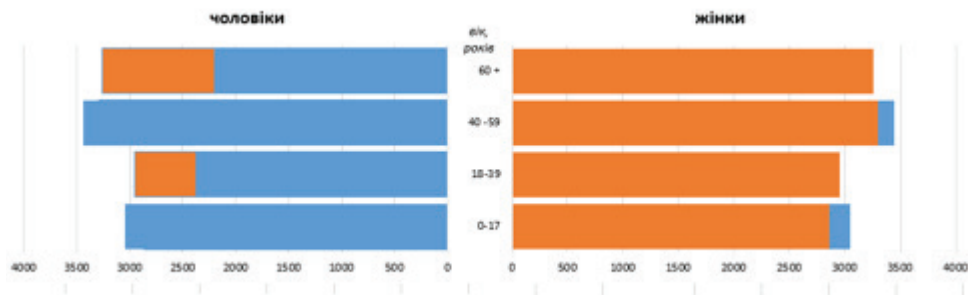

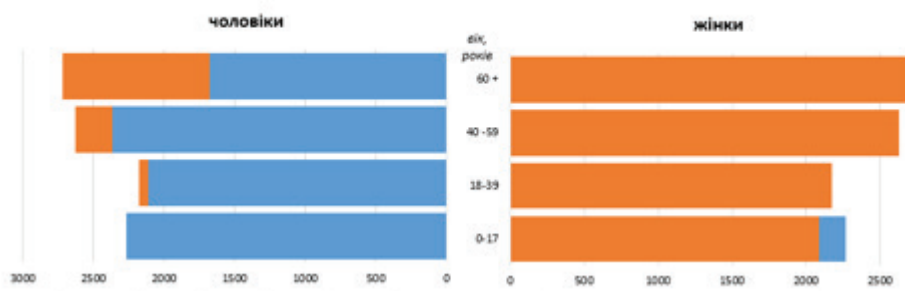
Рис.9. Населення та поселенська мережа Шумської ОТГ

Мешканці сільських населених пунктів Суразької сільради відповідно складають — 8,3% серед всіх мешканців ОТГ і 11,2% — серед сільського населення громади.

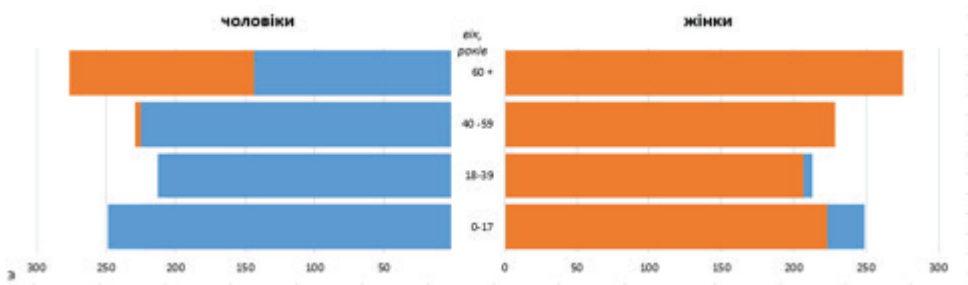
За гендерним складом жінки переважають чоловіків: 114 жінок на 100 чоловіків. У цілому у Шумській ОТГ: 52% жінок і 48% — чоловіків, у Суразькій сільраді: 53 і 47% відповідно, у с. Сураж: 54 і 46%, у с. Ходаки: 51 і 49%. Чоловіча складова населення громади не тільки менш чисельна, а і має більш низький життєвий потенціал, оскільки очікувана тривалість життя у жінок Тернопільської області на 15% вища, ніж у чоловіків. Середня очікувана тривалість життя при народженні у Тернопільській області 2019 р. становила 73,7 років (чоловіків — 68,59, жінок — 78,71). У статеві-віковій структурі населення громади переважають жінки, особливо у віці понад 60 років, що зумовлене більшою тривалістю життя жінок (середня очікувана тривалість життя при досягненні віку 60 років у жінок 21,48 років, у чоловіків — 15,76 у Тернопільській області). Чоловіки дещо переважають чисельно жінок у віці до 17 років.

а) Шумська ОТГ

б) сільське населення Шумської ОТГ

в) населення Суразької сільради

Рис.10. Статеві-вікова структура населення Шумської ОТГ

У віковій структурі Суразької сільради люди у працездатному віці становлять 56% мешканців, пенсійного віку — 21%, дітей — 23%, що говорить про наявний людський потенціал для розвитку громади, більший, ніж у Шумській ОТГ (у цілому у Шумській ОТГ людей у працездатному віці — 58%, пенсійного віку — 21%, дітей — 21%).

Коефіцієнт людності громади — 2,21, у місті — 2,63, у сільських населених пунктах — 2,11, у Суражі — 1,98.

За коефіцієнтом людності громади найкращі показники серед міських мешканців, а також у селі Ходаки Суразької сільради (за рахунок суттєвого переважання кількості економічно активного населення над людьми старшого віку).

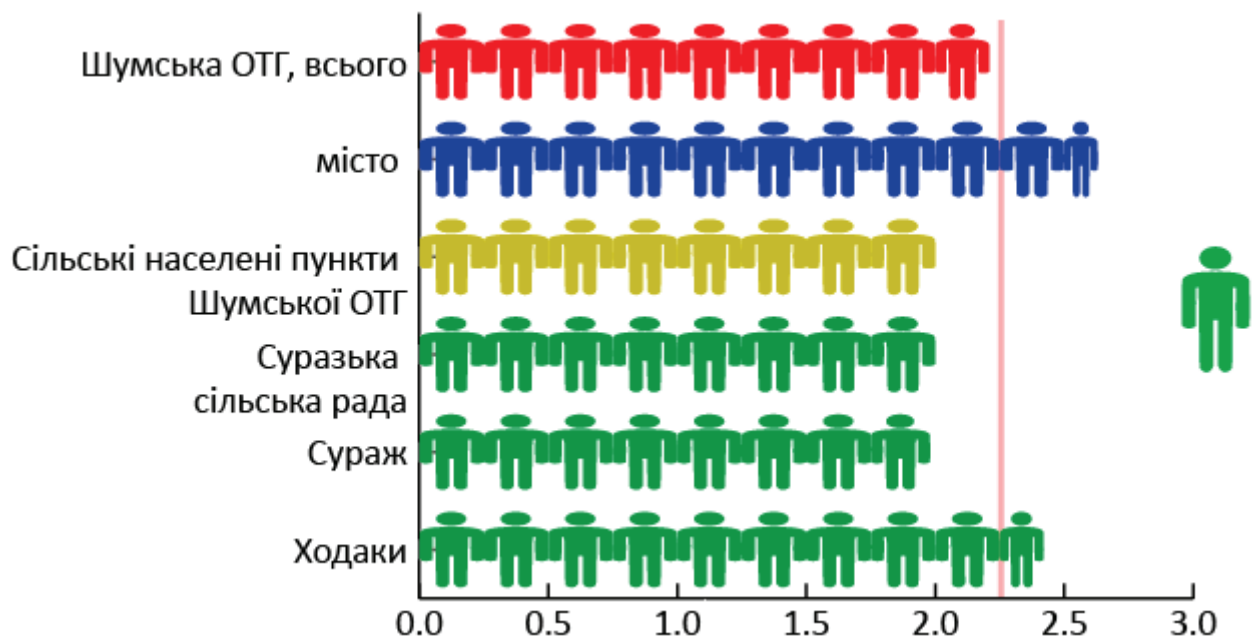

Рис. 11 . Коефіцієнт людності Шумської громади

Кращі умови для відтворення людського та трудового потенціалу зберігаються ц м. Шумськ і с. Ходаки (табл. 1).

Таблиця 1. Розрахункові показники людності населення

Населені пункти	Коефіцієнт людності громади	Потенціал нарощення людності	Рівень потенційної економічної активності
Ходаки	2,42	46,94	57,95
Сураж	1,98	45,32	46,94
Суразька сільська рада	2,08	45,70	49,49
Сільські населені пункти Шумської ОТГ	2,11	38,16	51,47
місто	2,63	48,09	51,63
Шумська ОТГ, всього	2,21	47,97	51,51

ЧАСТКА ЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ СЕРЕД МЕШКАНЦІВ СЕЛА СУРАЖ — 35,3%.

ІЗ НИХ 30,4% ПРАЦЮЮТЬ У СВОЄМУ СЕЛІ, А 69,6% — ЗА МЕЖАМИ СВОГО НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ.

У СУРАЖІ МЕШКАНЦІ ЗАЙНЯТІ У СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ (37,8%), ОСВІТІ (28,7%), ЛІСОВОМУ ГОСПОДАРСТВІ (7%), ПЕРЕРОБНІЙ ПРОМИСЛОВОСТІ (6,3%), ТОРГІВЛІ (4,9%), ОХОРОНІ ЗДОРОВ'Я ТА НАДАННІ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ (2,8%), НА ПОШТІ Й У ТРАНСПОРТІ, КОМУНАЛЬНОМУ ОБСЛУГОВУВАННІ (ВОДОПОСТАЧАННЯ, ВИВЕЗЕННЯ ТПВ), МИСТЕЦТВІ ТА СПОРТІ (ПО 2,1% ВІДПОВІДНО).

ІЗ ЗАГАЛЬНОЇ ЧИСЕЛЬНОСТІ СУРАЖЧАН, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ ЗА МЕЖАМИ НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ, 48,2% ПРАЦЮЮТЬ ЗА МЕЖАМИ ОБЛАСТІ, 31,1% — У МІСТАХ І СЕЛИЩАХ, 17,1% — ЗА КОРДОНОМ.

В ОСОБИСТОМУ СЕЛЯНСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ ЗАЙНЯТО 13,4% МЕШКАНЦІВ СЕЛА

(ЗА ДАНИМИ Ф-1 «СЕЛО»).

Особисті селянські господарства є основним місцем прикладання праці місцевого населення (особливо жінок). Кількість ОСГ на території Шумської ОТГ — 4400, у т. ч., у Суразькій сільраді — 567.

Таблиця 2. Підприємства — найбільші роботодавці Шумської ОТГ

Підприємство	Вид діяльності	Кількість працівників
Відділ освіти, культури, молоді та спорту Шумської міської ради	Дошкільна та шкільна освіта	789
Шумська ЦРЛ	Охорона здоров'я	279
ТОВ «Сегеш Україна»	Виробництво швейних виробів	190
ПП «Шумськ Хліб»	Виробництво хлібобулочних виробів	92
ДНЗ «Шумське ПТУ»	Професійно-технічна освіта	65
ТзОВ «Дюшенея»	Виробництво продуктів нафтопереробки	40
ТзОВ «Агроюніт Захід»	Розведення свиней	22
ФГ «Івашенюків»	Вирощування зернових культур	38
ФГ «Беріжок»	Вирощування зернових культур	56
КП «Шумськкомунсервіс»	Збирання безпечних відходів	41
ТОВ «Бриківське»	Вирощування зернових культур	8
ТОВ «Вокаторф» (на території Суразької сільради)	Видобування торфу	8
ФГ «Аграрник» (на території Суразької сільради)	Вирощування зернових	3
ФГ «Колос» (на території Суразької сільради)	Вирощування зернових	1

Облік наявних трудових ресурсів є передумовою для розробки програми/плану зайнятості, заходів стимулювання підприємницької діяльності, розробки ефективних рекомендацій щодо зменшення безробіття місцевого населення.

Разом із відсутністю робочих місць існує також проблема мотивації до роботи на місцях, — люди більш охоче працюють закордоном або у великих містах України. Дана тенденція вносить дисбаланс до ринкової рівноваги на місцевому ринку праці.

Соціальний капітал громади

Мешканці Шумської ОТГ мають високий рівень згуртованості, що проявляється у готовності організовуватися та працювати для благоустрою громади. У Шумській ОТГ багато громадських організацій (17 од, у т. ч., ГО «Рибалки Суража» та ГО «Мрія» — зареєстровані та здійснюють свою діяльність у селі Сураж). У селі є активні громадяни, які ініціюють прибирання вулиць, облаштування дитячих майданчиків, ямковий ремонт сільських доріг, догляд і зариблення ставку⁵. За такого рівня соціальної взаємодії у громаді Суража успішними можуть бути кооперативні моделі розвитку самозайнятості місцевого населення.

Рис. 12. Види підприємницької діяльності в Шумській ОТГ

На території Шумської громади зареєстровано 76 юридичних осіб (відокремлені підрозділи) та 613 фізичних осіб-підприємців. На території Суразької сільської ради функціонує 20 юридичних осіб і 10 фізичних осіб-підприємців. Вони забезпечують роботою 12 осіб.

У промисловості найбільш питому вагу займають підприємства переробної галузі — виробництво хлібобулочних і швейних виробів.

За кількістю підприємств, що працюють у Шумській ОТГ, 81% — підприємства торгівлі, 17% — вирощування сільськогосподарської продукції, по 1% на підприємства швейне та з виробництва хлібобулочних виробів.

ПРОМИСЛОВІ ПІДПРИЄМСТВА

ТОВ «Сегеш-Україна» — підприємство з пошиття робочого одягу з іноземним капіталом. Основний асортимент продукції: піджаки чоловічі з тканини, брюки чоловічі з тканин, сорочка чоловіча та хлопчача. Зареєстровано на території громади — м. Шумськ. Кінцевий бенефіціар — SEGERS-EESTI, Рогер Інгемар Ларссон, Швеція. Сплачує до місцевого бюджету ПДФО, земельний податок, екологічний податок.

⁵ <http://shumsk.info/Як-громадський-активіст-з-Суража-село/>

ТОВ «Дюшенея» — підприємство з переробки торфу, зареєстроване у м. Шумськ. Сплачує до місцевого бюджету ПДФО, земельний податок, екологічний податок. На 01.07.2020 мало податковий борг у розмірі 4 860,26 грн.

ТОВ «Вокаторф» — підприємство з видобування торфу, зареєстроване у м. Тернопіль (за межами Шумської громади). Один із засновників — Воєводкін Олег Володимирович — співзасновник ТОВ «Дюшенея». Сплачує до місцевого бюджету ПДФО, земельний податок, екологічний податок.

ПІДПРИЄМСТВА ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

ПП «Шумськ Хліб» — виробництва хліба, хлібобулочних і кондитерських виробів. Зареєстроване у м. Шумськ. Бенефіціар — Шевчук Валерій Вікторович, Україна, Тернопільська обл., м. Тернопіль. Сплачує до місцевого бюджету ПДФО, земельний податок, екологічний податок.

ТОВ «Шумський маслозавод» — переробка молока, виробництво сиру. Зареєстрований у м. Шумськ. Не перебуває у стадії припинення. Діяльність не веде. Бенефіціар — Оникійчук Ганна Миколаївна, Україна, Тернопільська обл., Шумський р-н., м. Шумськ.

На даний час у громаді немає молокопереробних і консервних заводів, що відкриває певну нішу для розвитку бізнесових ініціатив. Для цього є наявні виробничі потужності: для переробки молока у м. Шумськ, виробництва консервів — с. Людвище.

Позитивним у створенні сприятливого середовища для бізнесу у громаді є прийняття у жовтні 2019 р. Програми розвитку малого і середнього підприємництва в Шумській ОТГ на 2019–2022 рр.

Джерелами фінансування програми є кошти місцевого бюджету, кошти міжнародних Програм, власні кошти підприємців і інші, не заборонені законодавством України, джерела.

На території Суразької сільради станом на 24 серпня 2020 р. зареєстровано 14 фізичних осіб-підприємців, із них 43% — жінки. Діяльність місцевих ФОПів пов'язана з роздрібною торгівлею — 8 од, надання перукарських послуг — 2, розведення свиней — 1, збирання дикоросів і лісозаготівля — 1

У галузевій структурі сільського господарства переважає рослинництво. Аграрний сектор Шумської ОТГ спеціалізується на вирощуванні зернових і технічних культур, у тому числі, цукрових буряків, кормових культур, картоплі, овочів, плодів і ягід. На території Суразької сільради вирощують кукурудзу, картоплю, сою, трави (сінокоси, пасовища).

СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО І СІЛЬСЬКІ ТЕРИТОРІЇ

Найбільші сільськогосподарські підприємства, що здійснюють діяльність на території Шумської ОТГ:

ТОВ «Шумськ Агро» (с. Великі Дедеркали) — 1847,6 га,

ФГ «Беріжок» (с. Бриків) — 1130,3 га,

ТОВ «Колос Агро Шумськ» (с. Людвище) — 975,4 га,

ФГ «Івашенюків» (с. Шумбар) — 553,4 га,

ТОВ «Смарагд-Агро» (Рівненська обл., Здолбунівський район, село Озерко) — 438,3 га,

ТОВ «Бриківське» (с. Залісці) — 411 га.

На території Суразької сільради функціонують такі агропідприємства:

ТОВ «Мрія Фармінг Полісся» — 860 га сої,

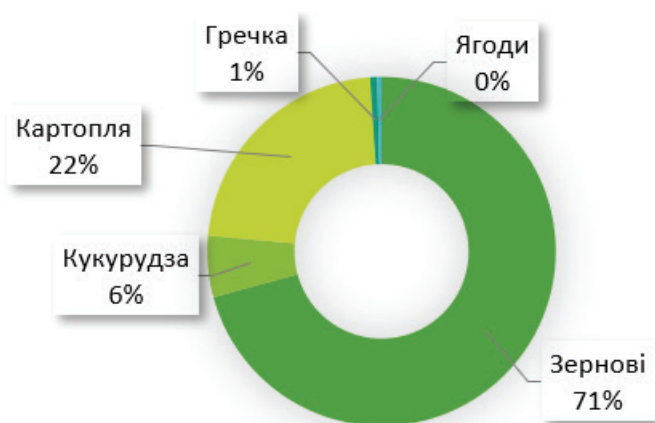
ТОВ «Колос Агро Шумськ» — 21 га сої,

ТОВ «Перлина Поділля» — 22 га зернових,

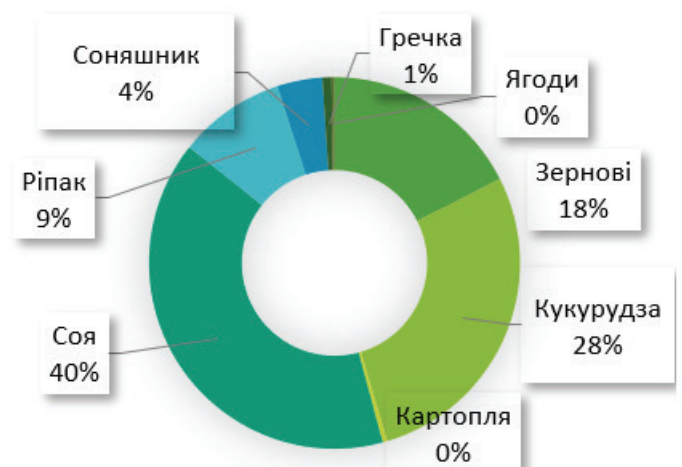
ФГ «Деметра» — 2,4 га зернових,

ФГ «Аграрник» — 18 га зернових, 18 га сої, 2,4 га гречки,

ФГ «Колос» — 13 га зернових.

ОСГ Суразької сільради

Шумська ОТГ

Рис. 13. Структура посівних площ

Агропідприємства на території Суразької сільради займаються вирощуванням зернових (озимої пшениці) та сої. Деяко більш широкий асортимент рослинницької продукції, що вирощується в ОСГ. Тут у структурі переважають зернові (71%) і картопля (22%).

Серед рослинницької продукції, що вирощується на території Шумської громади, домінує соя (40%), кукурудза (28%), зернові (18%), ріпак (9%), соняшник (4%).

Тваринництво у громаді розвивається в основному в ОСГ. Так, в особистих селянських господарствах Суразької сільської ради вирощують 204 гол. ВРХ, у т.ч, 165 корів, 35 гол. дрібної рогатої худоби (на м'ясо), 166 коней, 1292 гол. свиней, 6433 гол. птаха, тримають 35 бджолосімей.

ПІДПРИЄМСТВА — НАЙБІЛЬШІ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАЧІ НА ТЕРИТОРІЇ ШУМСЬКОЇ ОТГ:

ТОВ «Шумськ Агро» — земельний банк 4860 га. Зареєстроване за межами громади — у с. Великі Дедеркали. Материнська компанія — MCH Capital INC (США), через компанії AgrolInvestment Limited (Кіпр), ТОВ «Біо Верде» (Україна). Кінцеві бенефіціари: Джордж РОР (США), Моріс Табасінік (Австрія). Опосередкований контроль через ТОВ «Біо Верде» (99,9% статутного фонду), ТОВ «Центр Дар» (0,1% статутного фонду). Входить до групи «Агропросперіс» — компанії, що займаються вирощуванням зернових і олійних культур.

Компанія помічена у використанні паїв без укладення договору оренди із власником⁶

«Контінентал Фармерз Груп» — компанія, яка сформувалася на основі активів «Мрія Агрохолдинг» і Continental Farmers Group. Земельний банк — 195 тис. га у Західній Україні (компанія обробляє сільськогосподарські землі на площі біля 5 тис. га, орендованих у 3200 пайовиків Шумської ОТГ). Контролюється компанією SALIC (UK) Ltd.. Адреса реєстрації: Тернопільська обл., місто Тернопіль, вул. В. Винниченка, 8.

На території Шумської ОТГ Контінентал Фармерз Груп представлено компаніями ТОВ «Мрія Фармінг Полісся»⁷, ТОВ «Колос Агро Шумськ»⁸, обидві зареєстровані фактично за однією адресою⁹: вул. Б. Хмельницького, 19а, с. Людвиге, Шумський район Тернопільської області. Цікавим моментом при цьому є те, що Агрохолдинг «Мрія» та ТОВ «Колос Агро Шумськ» 2017 р. у судовому порядку вирішували питання оренди майже 1 тис. га землі у Шумському районі. Схожі конфлікти з агрофірмами у «Мрії» були й у Хмельницькій області¹⁰

⁶ <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/79743549/>

⁷ Засновник — Мрія Холдінг Сайпрус Лімітед, Бенефіціарні власники: Крістіакіс Іаковідес (Кіпр), Андріан Антоніоу (Кіпр). З червня 201+9 р. Засновник — Салік (Юкей) Лімітед, м.Київ, Подільський район, вул. Хорива, будинок 55 Б

⁸ Засновник –Приватне підприємство ім.Г.І.Ткачука. Кінцевий бенефіціарний власник — Хулс Антоніус Франціскус Йоханнес Марія (Нідерланди), зареєстрований за адресою:03131, м. Київ, Голосіївський район, вулиця Кленова Долина, 10

⁹ <https://clarity-project.info/edr/40088494>

¹⁰ <https://kurkul.com/news/9035-kolos-agro-shumsk-vidstoyuye-svoji-prava-na-zemlyu-v-konflikti-z-mriyeyu>

СТРУКТУРА БЮДЖЕТУ І ДЖЕРЕЛА ДОХОДІВ

У результаті реорганізації агрохолдингу «Мрія» на території громади з 2019 р. почав роботу агрохолдинг «Контінентал Фармерз Груп».

За Суразькою адміністративною радою агрохолдингом сплачено 970,5 тис. грн податкових відрахувань, у т. ч., 703,5 тис. грн — до місцевого бюджету, 100,1 тис. грн — до обласного та 166,9 тис. грн — до державного.

Обсяг соціальних інвестицій за 2019 р. — 106,3 тис. грн, у т. ч., 60 тис. грн — на інфраструктуру, 16,4 тис. грн- на освіту, 14,7 тис. грн — на культуру, 7,9 тис. грн — на медицину, 4,1 тис. грн — на благоустрій території.

У галузі сільськогосподарського виробництва Шумської ОТГ помітні негативні явища до витіснення з ринку оренди дрібних підприємств-землекористувачів і фермерських господарств із наступною концентрацією земель у великих агрохолдингах «Агропросперіс» (виведення коштів до офшорів) і «Контінентал Фармерз Груп», які мають доступ до іноземного капіталу та розвинуту матеріально-технічну базу.

Найбільшими бюджетотворюючими підприємствами Шумської ОТГ є

ТОВ «Мрія Фармінг Полісся» (КФГ), ТОВ «Сегеш Україна», ФГ «Беріжок», ТОВ «Шумськ Агро», ТОВ «Бриківське», Шумський РЕМ, а також бюджетні установи громади (освіта, культура, медицина).

У 2016 р. після створення ОТГ доходи громади зросли майже у 9 разів, у т. ч., за рахунок дотацій і субвенцій — у 108 разів, за рахунок власних доходів — втричі. За п'ять років функціонування ОТГ збільшує власні надходження, проте їх частка все ще залишається досить низькою, а залежність від офіційних трансфертів (субвенцій і дотацій) — 62%.

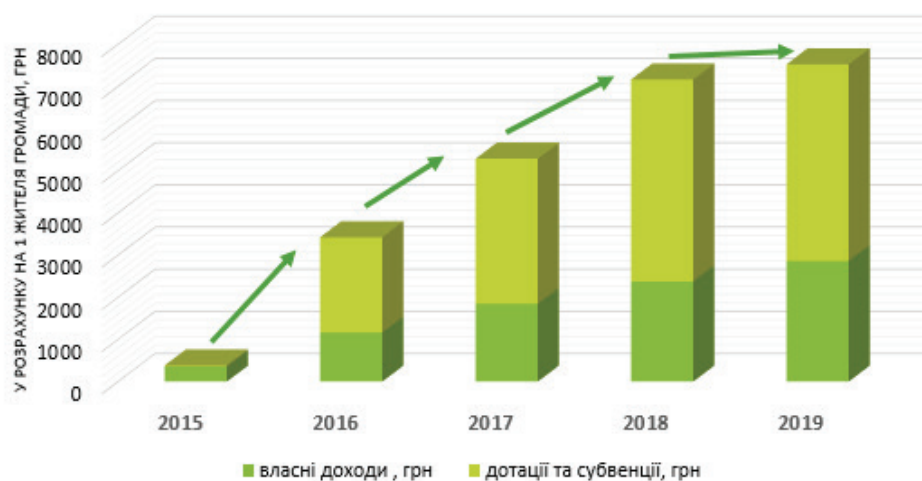

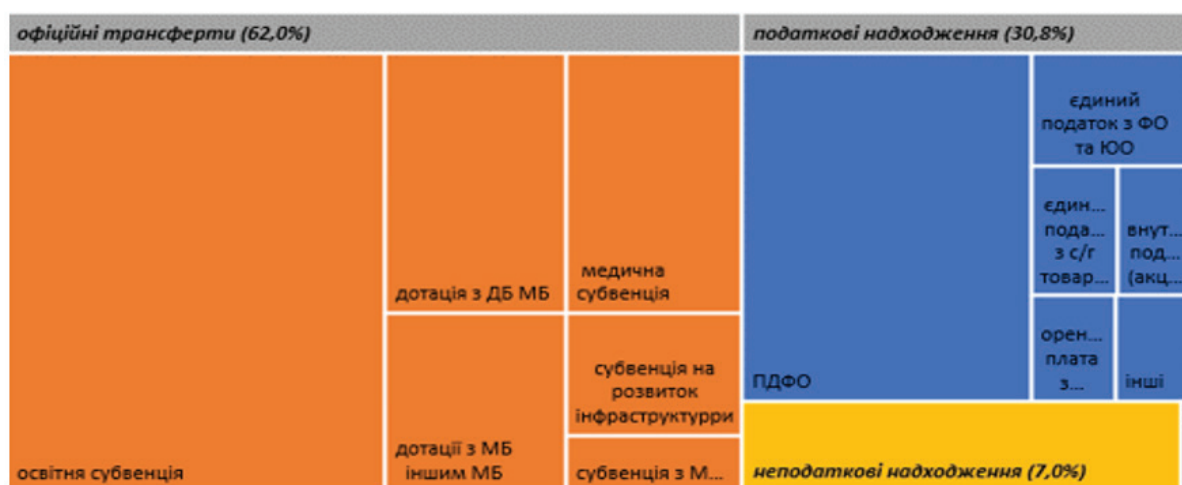
Рис. 14. Динаміка зміни доходів зведеного бюджету Шумської ОТГ

Таблиця 3. Доходи бюджету громади

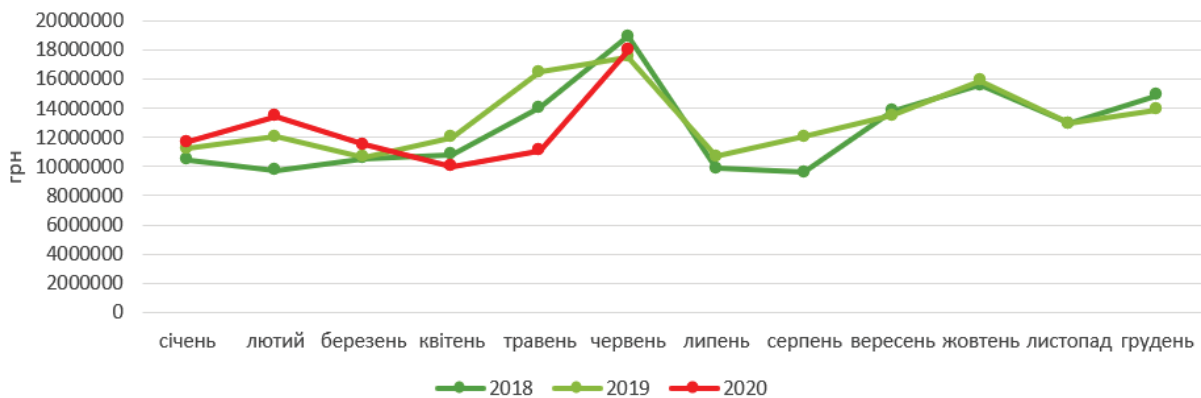
Доходи зведеного бюджету Шумської ОТГ	2015	2016	2017	2018	2019
всього доходів, тис. грн	8281,4	73560,3	112822,3	151166,9	158826,6
власні доходи, тис. грн	7831,3	25106,3	39355,7	50106,7	60350,9
дотації та субвенції, тис. грн	450,1	48454	73466,6	101060,2	98475,7
частка власних доходів, %	94,56	34,13	34,88	33,15	38,00
коефіцієнт дотаційної залежності, %	0,05	0,66	0,65	0,67	0,62
У розрахунку на 1 мешканця громади:					
доходів бюджету, грн	381,49	3422,36	5286,15	7162,95	7525,90
власних доходів, грн	360,76	1168,06	1843,96	2374,28	2859,69
дотацій і субвенцій, грн	20,73	2254,30	3442,19	4788,68	4666,21

За результатами 2019 р. загальний обсяг надходжень до місцевого бюджету склав майже 159 млн. грн. Податкові надходження забезпечують 30,8% дохідної частини. У структурі власних надходжень до бюджету найбільша частка у ПДФО — 19,7%, єдиного податку — 5,8% (у т. ч., 2,2% — єдиний податок із сільськогосподарських товаровиробників), акцизи — 1,9%, орендна плата з юридичних осіб — 1,8%. Серед офіційних трансфертів найбільше надходить на освіту (освітня субвенція 31,9%), дотації з держбюджету місцевим бюджетам — 9,1%, медична субвенція — 8,8%, дотації з місцевих бюджетів іншим місцевим бюджетам — 6,2%, інфраструктурна субвенція — 4,1% у загальній сумі трансфертних надходжень.

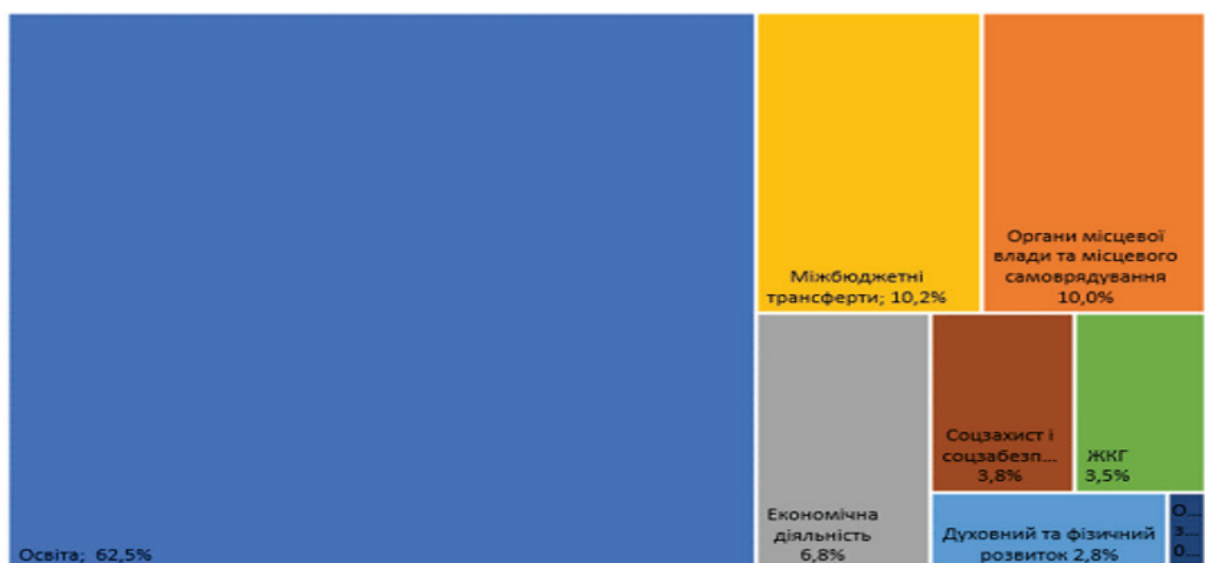
Рис. 15 Структура доходів зведеного бюджету Шумської ОТГ, 2019

У першому кварталі 2020 р. динаміка виконання бюджету Шумської ОТГ перевищила показники за 2018–2019 рр., а у квітні знизилася нижче рівня 2018 р. (рис. 16). Таке скорочення виконання бюджету зумовлене негативним впливом COVID-19 на економіку громади та запровадженими українським урядом заходів щодо зменшення податкового навантаження на підприємців і виробників відповідно Закону України № 540-IX від 30 березня 2020 р.

Рис. 16. Порівняльна динаміка наповнення дохідної частини бюджету Шумської ОТГ

У видатках бюджету найбільше коштів використовується на освіту — 62,5%, міжбюджетні трансферти — 10,2%, на органи місцевої влади — 10%, економічну діяльність — 6,8%, ЖКГ — 3,5% тощо.

Рис. 17 Структура видатків бюджету Шумської ОТГ (за функціональною класифікацією), 2019

Оцінюючи ефективність формування та використання бюджету Шумської ОТГ порівняно зі схожими за площею та кількістю населення громадами, Шумська ОТГ має доволі скромні результати: високий рівень дотаційності, низький рівень спроможності бюджету та відповідності цілям довгострокового розвитку, значні операційні видатки, у т. ч., на оплату праці. А це значить, що у громаді спостерігається значна залежність від «центрального бюджету».

Розподіл бюджетних коштів у Шумській ОТГ відбувається доволі прозоро, з залученням громадян до прийняття рішень. За це громада отримала премію «Кришталь року 2019» у номінації «Найкраще залучення громадян до бюджетного процесу в громаді» серед 106 громад із 18 областей України, які пройшли оцінку за спільною методологією, впровадженою програмами USAID DOBRE й «U-LEAD

Рис.18. Структура видатків бюджету Шумської ОТГ (за функціональною класифікацією), 2019

з Європою». Індекс прозорості місцевих бюджетів і методологію його оцінювання розроблено Фондом Східна Європа спільно із Громадським партнерством «За прозорі місцеві бюджети!», у співпраці з Асоціацією міст України за фінансової підтримки Європейського Союзу¹¹.

У громаді декілька років проводиться конкурс проєктів Бюджету громадської участі (громадського бюджету), що є найбільш ефективною формою залучення/участі громадян до/у прийнятті рішень.

Позабюджетне фінансування розвитку Шумської ОТГ

Шумською міською радою проводиться роботи з залучення коштів на розвиток громади з різноманітних фондів. Співпраця із програмами ЄС ПРООН, проєктами DOBRE, GIZ, Радою Європи, проєктом каналу 1+1, проєктом ULEAD, ДФРР і іншими дають новий досвід у питаннях розвитку громади. Практичною реалізацією проєктів співпраці, зокрема, є відкриття Центру надання адміністративних послуг у рамках донорського проєкту ЄС/ПРООН «Місцевий розвиток, орієнтований на громаду»; «Молодіжний Проєкт» з облаштування спортивно-оздоровчих комплексів під відкритим небом у м. Шумськ і с. Рохманів; «Швидкий грант» — сучасний кабінет фізики для Шумського НВК; план удосконалення надання послуги поводження із ТПВ на території Шумської ОТГ (спільно із програмою «DOBRE»); реконструкція частини приміщення кінотеатру під малий зал засідань у м. Шумськ; облаштування кабінету УЗД; облаштування громадського простору «Парк «Соснина»».

¹¹ <https://decentralization.gov.ua/news/11878>

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Результати оцінки виявленого потенціалу сіл Суразької сільради Шумської ОТГ і можливостей його активізації

Сильні сторони

- ✓ Достатньо вигідне розташування — на межі 3-х областей (Тернопільської, Хмельницької, Рівненської)
- ✓ Наявні природні ресурси, поклади корисних копалин
- ✓ Наявні дві підготовлені ділянки для інвестицій (автозаправка та готельний комплекс)
- ✓ Не розорані луки та пасовища. Сприятливі передумови для розвитку тваринництва (у т. ч., молочного скотарства, розведення водоплавних птахів)
- ✓ Наявність на території сільради значної частки дітей і молоді до 18 років
- ✓ Збережені та функціонують основні об'єкти соціальної сфери (школа-садочок, ФАПи, Будинок культури, клуб, бібліотеки, відділення зв'язку, "Нової пошти").
- ✓ Наявний потенціал для розвитку сільського туризму та надання послуг сільської гостинності

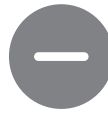
Слабкі сторони

- ✓ Відсутність на території Суразької сільради підприємств-роботодавців для місцевого населення
- ✓ Низька якість дорожнього покриття, віддаленість від магістралей
- ✓ Пасивність населення, низький рівень підприємницької активності
- ✓ Мала частка власних надходжень до бюджету громади
- ✓ Відсутність місць проведення дозвілля для мешканців села

Можливості

- ✓ Наявність на території ОТГ (м. Шумськ) закладу профтехосвіти, який готує фахівців, які користуються попитом на ринку праці (механізатор, кухар, перукар, кравець, муляр, штукатур тощо)
- ✓ Використання переваг від створення комунальних підприємств в інших галузях, а не лише у ЖКГ
- ✓ Розвиток заготівельно-збутової та переробної кооперації
- ✓ Залучення великих агропідприємств, що обробляють землі на території села/ОТГ, до вирішення питань місцевого розвитку
- ✓ Багата історична спадщина, що може бути використана у брендуванні території

Загрози

- ✓ Демографічна криза
- ✓ Міграція — відтік кваліфікованих кадрів, молоді з села та території ОТГ
- ✓ Недоотримання власних надходжень до місцевого бюджету у зв'язку зі зміною податкового законодавства (через Covid-19) і відсутністю компенсаційної підтримки держави
- ✓ Витіснення з місцевого землекористування дрібних сільгоспвиробників великими агрохолдингами
- ✓ Відміна інфраструктурної субвенції
- ✓ Політична несталість
- ✓ Несталість національної валюти

У результаті проведеного соціально-економічного аналізу Суразької сільради Шумської ОТГ виявлено основні проблеми, які потребують вирішення:

- ✓ переважно аграрне спрямування економіки, яке не забезпечує мешканцям громади належного рівня доходів;
- ✓ високий рівень безробіття та трудової міграції місцевого населення;
- ✓ місцеві фермери економічно слабкі, та передають права оренди на паї, які знаходяться у них в обробці, агрохолдингам (Контінентал Фармерз Груп);
- ✓ погана якість дорожнього покриття, що ускладнює транспортування продукції (втрата товарного виду), та пасажироперевезення;
- ✓ мала частка власних доходів у місцевому бюджеті, фінансова залежність від офіційних трансфертів.

Конкурентні переваги Шумської ОТГ (Суразька сільрада):

- ✓ 5–10-хвилинна близькість до адміністративного центру громади — міста Шумськ, одно-півторигодинна близькість до обласних центрів Рівного та Тернополя;
- ✓ екологічно чиста територія сіл Сураж і Ходаки Шумської ОТГ, наявність природозаповідних територій, великої кількості водойм, практично нерозорані прибережні зони та луки;
- ✓ у секторі ОСГ розвивається тваринництво (ВРХ (корови), коні, кури, водоплавні птахи, свині, пасіки);
- ✓ географічне розташування сприятливе для розвитку сільськогосподарського виробництва навіть за умов зміни клімату; ґрунти сприятливі для вирощування лохини;
- ✓ централізоване постачання мешканців громади питною водою з артезіанських свердловин;
- ✓ громада сіл Сураж і Ходаки має значний людський потенціал розвитку — практично чверть її мешканців — діти та молодь;
- ✓ давні історико-культурні зв'язки з Острогом і Острозькою академією, що може бути використане для брендингу території;
- ✓ активна громада, яка має конкретні результати спільних дій (благоустрій території села).

I. Зміна підходів до місцево-традиційного ведення сільськогосподарського виробництва

Зміцнення ринкової спроможності та підвищення результативності дрібних товаровиробників — власників ОСГ.

Дрібні сільськогосподарські товаровиробники практично не мають навиків роботи на ринку та шляхів виходу на нього; не мають доступу до кредитних ресурсів, нових технологій, знань і інформації. Сільські громади належним чином не згуртовані для спільного господарювання. За таких умов особливо актуальним є об'єднання дрібних сільськогосподарських товаровиробників до кооперативних обслуговуючих формувань (молочарських, ягідних, рибальських, бджільницьких, агротуристичних).

Зростання відповідальності органів місцевого самоврядування місцевого рівня за розвиток громад і територій — створення підрозділу чи посади для забезпечення маркетингу продукції, що виробляється у громаді; мотивування місцевих мешканців займатися підприємницькою діяльністю (з офіційною реєстрацією ФОП або ПП), стимулювання їх розвитку, організація «податкових канікул» із перспективою отримати до бюджету більше податкових надходжень у майбутньому.

Маркетинг виробленої продукції є найбільш затратним за ресурсами та часу та найбільш слабкою ланкою місцевого виробництва на рівні мікро- та малого підприємництва. Тому участь органу місцевого самоврядування у цих процесах буде суттєвою допомогою розвитку бізнесу, самозайнятості та створення додаткових робочих місць у громаді.

Інтеграція дрібних товаровиробників (власників ОСГ) до ланцюгів доданої вартості великого аграрного бізнесу (оптимально — підприємств, які здійснюють свою діяльність на території громади у межах ініціатив соціальної відповідальності агрохолдингів). На території Суража орендує землю агрохолдинг «Контінентал Фармерз Груп» — правонаступник агрохолдингу «Мрія», який у рамках реалізації проєктів соціальної відповідальності, зокрема, сприяв розвитку кооперативного руху. Залучення дрібних виробників до своїх агропродовольчих ланцюгів може стати логічним продовженням їх соціальної ініціативи.

II. Організація переробки сільськогосподарської продукції на території сільради (у т.ч., підприємств комунальної власності)

З метою максимізації соціально-економічного ефекту від розвитку сільськогосподарського виробництва (а у громади є інтерес до ягідництва, садівництва, бджолярства, й є передумови для виробництва якісної екологічно чистої тваринницької продукції) через створення додаткових робочих місць і підвищення доходів, перспективним є розвиток переробки сировини: сушарка для фруктів, ягід, дикоросів, овочів і деревини; виробництво овочевих консервів, повидла, пастили; млин, крупорушка; м'ясо- та молоко-переробка.

ВИРОБНИЦТВО ГРАНОЛИ Й ЕНЕРГЕТИЧНИХ БАТОНЧИКІВ

Гранола — запечена вівсянка. Це їжа для сніданку та закуски, що складається із пропеченого вівса, горіхів, меду й інших підсолоджувачів, таких як коричневий цукор. Гранола — сучасна пісна здорова та дуже енергетична їжа.

Рецептура доволі проста¹², можна робити на звичайній кухні, не потребує дороговартісного обладнання. Всі необхідні інгредієнти можуть бути вирощені у громаді: овес, ягоди та горіхи.

Прикладом успішного бізнесу, який зародився на звичайній домашній кухні та вже завоював полиці столичних супермаркетів, є крафтовий шоколад Leopold` <https://www.facebook.com/LeopoldLviv/>

Енергетичні батончики — це снеки з мюслі, невеликі брикети зі спресованих зернових пластівців, горіхів і сухофруктів, що містять багато енергії, орієнтовані на людей, які не мають багато часу на їжу (діти, студенти, працівники офісів). Це здорова альтернатива здоби, солодоцям і шоколаду.

Фруктові й овочеві чіпси — висушені ягоди, фрукти, овочі. Процес сушки фруктів і овочів пропонується організовувати на основі дегідратії, що дозволяє зберегти максимальну кількість поживних речовин. Із 1 кг сировини виходить 1 кг екочіпсів.

Так само можна робити борщові набори, висушуючи овочі — необхідні складники борщу. Для того, щоб стартувати, достатньо звичайної побутової екосушки, та слайсера (приладу для нарізки). Інвестиції у даний вид бізнесу окуповуються за 2–3 роки¹³

Пастила — підсушене у духовці або сушарці (на спеціальних піддонах без отворів) фруктовоягідне пюре чи сік. Термін придатності — 2 місяці (у замороженому вигляді — довше)¹⁴

¹² <https://klopotenko.com/uk/granola/>

¹³ <https://agoreview.com/news/biznes-na-fruktovyh-chipsah-okupayetsya-za-dva-roky>

¹⁴ <https://www.recept.ua/ua/recept/pastila-v-suscharci/>

Крем-мед (мус) — новинка на ринку продукції бджільництва, виготовляється за рахунок спеціальної технології розщеплення кристалів, коли мед стає більш в'язким. При цьому корисні та поживні властивості залишаються незмінними. Можуть додаватися ягоди, горіхи, імбир, чай і ін. добавки¹⁵

Для пасічників, які зацікавлені у виробництві цього продукту, потрібні інвестиції для придбання спеціального пристрою для кремуння меду — від 10 тис. грн (на 33 л) і більше (залежно від потужності). Ціна готового продукту більш висока, ніж для звичайного меду: 400–500 грн за 1 л, тоді як найбільш дорогий акацієвий мед — 200 грн за 1 л станом на серпень -вересень 2020 р.

“ В Україні є вже певний успішний досвід роботи у ніші здорового харчування, що не потребує великих стартових інвестицій і за бажання може бути започаткований на звичайній кухні у домашніх умовах: ”

Реалізація:

- на місцевих і регіональних ринках, виставках;
- в екомагазинах (Еко-лавка <https://eco-lavca.ua/>, GoodMeals <https://goodmeals.com.ua/>, ресурс офісної підписки на здорові снеки <http://snackis.com.ua/>, Фермер Базар <https://www.facebook.com/FermerBazarDomosfera>, Інтернет магазин «Гойда» www.goida.ua;
- «Відкритий ринок» — майданчик, на якому виробники сільськогосподарської продукції й її споживачі можуть зустрітися без посередників <https://rynok.in.ua/>
- Торговий форум он-лайн — майданчик співпраці виробників і закупівельників плодоовочевої продукції <https://hgozt.org/tfonline>
- через internet (соціальні мережі, власний сайт).

В Україні є вже певний успішний досвід роботи у ніші здорового харчування, що не потребує великих стартових інвестицій і за бажання може бути започаткований на звичайній кухні у домашніх умовах:

<https://anywellmag.com/uk/smachni-ta-korisni-12-ukrayinskih-virobnikiv-naturalnih-solodoshhiv-30296/>,
<https://foodandmood.com.ua/uamade/708492-jakcscho-vi-u-poshukah-deal-nogo-sn-danku-granola-dlja-vas>,
<https://agravery.com/uk/posts/show/svoa-nisa-ak-zrobiti-biznes-na-fruktovih-ta-ovocevih-cipsah>,
<https://shotam.info/u-kramators-ku-robljat-solodoshchi-za-retseptom-18-stolittia/>
<https://agravery.com/uk/posts/show/solodka-propozicia-ci-skazati-tak-virobnictvu-krem-medu>,
https://www.facebook.com/pg/%D0%9E%D0%A1%D0%93-%D0%9A%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B8-558109810966425/posts/?ref=page_internal

¹⁵ https://dimmedu.com.ua/easy_blog/?article_id=41

III. Розвиток туризму

Використання природних ресурсів і природозаповідного фонду (екскурсії, збирання дикоросів) як туристичних атракцій.

- Організація прийому гостей у власних садибах, залучення їх до аграрних видів діяльності; контактні ферми; риболовля.
- Формування відпочинкової інфраструктури при дорозі державного значення, що проходить територією села, Р26 «Кременець-Острог» (мотелі, кафе, стоянки, заправки).

Географічне розташування сіл Суразької сільради Шумської ОТГ у віддаленості від великих дорожніх магістралей, із одного боку, створює труднощі у доставці продукції та перевезенні пасажирів, а, з іншого боку, створює передумови для відпочинку «вихідного дня» для мешканців великих міст, обласних центрів, міст із великим індустріальним навантаженням у спокої й єднанні з природою, з можливістю бути залученим до таких атракцій аграрного туризму, як збір урожаю власноруч із подальшим викупом для себе; контактні ферми; збір ягід і дикоросів, риболовля.

IV. Капіталізація історичної спадщини — брендинг території Суража

Сураж має давні зв'язки з Острогом, Острозькою академією. Створення бренду сприятиме впізнаваності території та продукції, що на ній виробляється.

В Україні проводиться робота над розвитком географічних брендів територій:

- Громадська спілка Асоціація виробників Херсонського кавуна — просування ідеї включення місцевої солодкої ягоди до переліку продукції з географічним зазначенням¹⁶;
- Кооператив із вирощування квасолі «Стрийський Ясь» на Львівщині декілька років займається активним розвитком особливого виду квасолі сорту Ясь, і об'єднує місцевих фермерів для більшої ефективності та результативності роботи¹⁷

Географічний бренд допомагає захистити репутацію регіональних продуктів харчування, сприяє сільській і сільськогосподарській діяльності, допомагає виробникам отримати преміальну ціну за свою автентичну продукцію. Так, брендування сорту квасолі Ясь сприяло тому, що ціна продукції збільшилась у 2,5 рази.

Реалізація проєктів розвитку Суразької сільради Шумської ОТГ може бути реалізована за рахунок:

- 01** державного бюджету (Програми підтримки аграрного виробництва, інфраструктурна субвенція), ДФРР;
- 02** місцевого бюджету (у т. ч., Програми підтримки розвитку малого та середнього підприємництва Шумської ОТГ);
- 03** міжнародної технічної допомоги — грантові та донорські ресурси у межах програм міжнародних організацій;
- 04** юридичних і фізичних осіб, у межах чинного законодавства України.

¹⁶ <https://agropolit.com/news/13025-na-hersonschini-zareyestrovana-asotsiatsiya-virobnikiv-hersonskogo-kavuna>

¹⁷ <https://kurkul.com/news/8309-na-lvivschini-s-g-kooperativ-rozvivatime-virobnitstvo-kvasoli>

Програми державної підтримки АПК 2020¹⁸

- Державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції
- Фінансова підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства
- Часткова компенсація вартості с/г техніки й обладнання вітчизняного виробництва
- Фінансова підтримка заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів
- Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств (і сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, до складу яких входять одне та більше фермерських господарств)
- Фінансова підтримка на поворотній основі (безвідсоткові кредити) через Український Державний Фонд підтримки фермерських господарств
- Державна підтримка через доплати на користь застрахованих осіб — членів/голів СФГ.

¹⁸ <https://agro.me.gov.ua/ua/news/derzhpidtrimka-apk-2020-programi-mehanizmi-termini>

**ПРИМІТКА: ДЛЯ ОТРИМАННЯ ДОТАЦІЇ (ЗА БДЖОЛОСІМ'І) ПОТРІБНО
БУТИ ЗАРЕЄСТРОВАНИМ У ДЕРЖАВНОМУ РЕЄСТРІ ПОТУЖНОСТЕЙ
ОПЕРАТОРІВ РИНКУ
[HTTPS://DPSS-TE.GOV.UA/VAZHлива-INFORMATSIIA/DO-UVAGI-SUBEK-
TIV-GOSPODARIUVANNIA123](https://dpss-te.gov.ua/vazhliva-informatsiia/do-uvagi-subektiv-gospodariuvannia123)**

В Україні створена он-лайн платформа для сільськогосподарських товаровиробників «Державний аграрний реєстр», послугами якої можуть скористатися всі виробники сільськогосподарської продукції незалежно від форми господарювання. У майбутньому зареєстровані користувачі ДАР отримають можливість подавати он-лайн заявки на участь у державних і регіональних програмах державної підтримки сільського господарства. Водночас Мінекономіки спільно зі Всеукраїнською асоціацією органів місцевого самоврядування «Всеукраїнська асоціація громад», за підтримки програми Світового Банку й ЄС «Підтримка прозорого управління земельними ресурсами в Україні», розпочинає 2-й етап пілотного впровадження ДАР. Участь у пілотному проєкті дозволить власникам земельних ділянок перевірити коректність даних на землю, виявити помилки у реєстрах і подати заявки на їх виправлення, а також перевірити відповідність даних про майнові права на землю, та за необхідності зареєструвати майнові права на землю.

<https://www.ar.gov.ua/>

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ

ДЛЯ АКТИВІЗАЦІЇ ПРОЦЕСІВ СОЦІО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ГРОМАДИ:

Залучення фінансових ресурсів:

- ✓ платформа «Все для малих і середніх підприємств»
<http://www.smedevelopment.info/>;
- ✓ Міжнародний благодійний фонд «Добробут громад»
<http://dobrobut-hromad.org/>;
- ✓ онлайн-платформа «Спільнокошт»
<https://bigggidea.com/>;
- ✓ онлайн-платформа «Na-Starte»
<https://www.airfunding.net/>;
- ✓ портал ГУРТ (у розділі «Гроші» — гранти, премії, стипендії, тендери, конкурси, що передбачають грошову винагороду; у розділі «Навчання» – анонси тренінгів, семінарів, вебінарів, навчальних поїздок, освітніх зустрічей) <https://gurt.org.ua/about/>;
- ✓ Державний фонд регіонального розвитку (ДФРР)
<http://dfrr.minregion.gov.ua/>;
- ✓ електронний майданчик для виробників сільськогосподарської продукції
<https://www.ar.gov.ua/>

пошук ринків збуту сільськогосподарської продукції:

- ✓ онлайн-платформа «Відкритий ринок»
<https://rynok.in.ua/>;
- ✓ торговий форум онлайн:
<https://hgozt.org/tfonline>;

сервіси та можливості, представлені Міністерством та Комітетом цифрової трансформації України, щодо започаткування нового бізнес-проекту та ефективної його реалізації:

- ✓ <https://business.diia.gov.ua/services>.

розвиток сільського туризму:

- ✓ поради з розвитку туризму, тренінги з брендингу території громади
<https://school.tourinform.org.ua/trainings/>;
- ✓ ефективні практики
https://i.factor.ua/ukr/journals/rs/2019/september/issue-3/article-70474.html?wn=google_ads_iframe_%2F141806220%2FiFactor_top_bnr_0&r1=;
- ✓ пріоритетні напрями розвитку
https://agro.dn.gov.ua/wp-content/uploads/2019/06/donetska-14.06.19_compressed.pdf;
- ✓ розміщення інформації щодо вільних садиб з метою активного залучення туристів
<https://www.booking.com/>; <https://www.greentour.com.ua/region?page=4&per-page=25>.

забезпечення енергетичної самодостатності громад:

- ✓ Європейський банк реконструкції та розвитку (підтримка муніципальних проєктів з енергоефективності, тепlopостачання і транспорту) <https://www.ebrd.com/cs/Satellite?c=Content&cid=1395238517239&d=&pagename=EBRD-RU%2FContent%2FContentLayout>;
- ✓ ефективна практика створення револьверних фондів на рівні громад
<https://www.lyublynets-gromada.org.ua/docs/projects/20-8/p09.pdf>;
- ✓ розміщення інформації щодо проєкту з розвитку відновлюваної енергетики на сайті Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України <https://uamap.org.ua/>;
- ✓ проведення онлайн-вебінарів та конкурсів на отримання грантів
<https://decentralization.gov.ua/energoeffect>;
- ✓ створення енергетичних кооперативів
https://ua.boell.org/sites/default/files/2019-11/%D0%95%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D1%96-%D0%BA%D0%BE%D0%BE%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8_%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%BE%D0%BD%D0%B5%D0%B7%D0%B0%D0%BB%D0%B5%D0%B6%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C-%D0%B4%D0%BB%D1%8F-%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4.pdf;

тренінги для представників органів місцевого самоврядування щодо забезпечення ефективного розвитку ОТГ:

- ✓ <https://moodle.hromady.org/>;

Контакти ГО «Екодія»

Адреса:
вул. Саксаганського, 52А, Київ, 01033

Поштова адреса:
а/с 26, Київ, 01032

+38 044 353-78-41
+38 044 362-32-18

info@ecoaction.org.ua
ecoaction.org.ua

